

Édes Anyanyelvünk

2014. JÚNIUS

XXXVI. ÉVF. 3. SZÁM

A TARTALOMBÓL:

Magyar Nyelvstratégiai Intézet

H. Varga Márta:
Mitől nehéz egy nyelv?

Balázs Géza:
Hungaropesszimizmus

Pölcz Ádám:
Néhány (antik) gondolat
az illő megszólalásról

Kemény Gábor:
Régi szavak – újabb jelentések

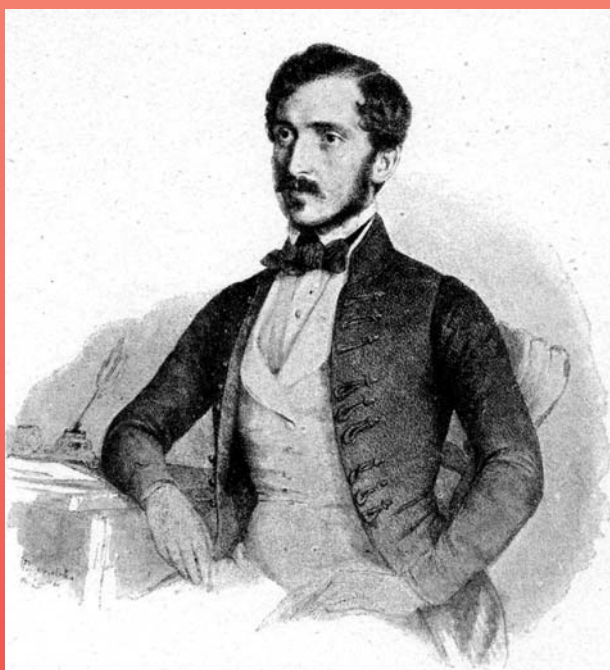
Büky László:
Latin lakomázás

Balog Lajos:
(Át)ejtések

Horváth Csilla:
Manysik a Facebookon

„Nem irodalmat,
én embert tanítok”
Szilvási Csaba könyveiről

És:
2014. évi nyelvi rendezvények,
hírek, pontozó,
keresztrejtvény, új szavak

Barabás Miklós:
Szigligeti Ede ifjúkori arcképe

Magyar Nyelvstratégiai Intézet

2014 februárjában hozták nyilvánosságra, hogy a kormány 55/2014. (III. 4.) rendelete alapján a Magyar Nyelvstratégiai Intézet 2014. április 1-jén elkezdte működését. Az intézet kezdeményezője Balázs Géza (Magyar nyelvstratégia, MTA, 2001), elődje a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport (2000–), egy önkéntesekből álló, társadalmi munkában dolgozó közösség, valamint a Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda (2006–). Honlapjukon (www.e-nyelv.hu) számos tanulmány, összeállítás olvasható a magyar nyelvstratégiáról, pl. az E-Nyelv Magazin 2011/4. száma teljes egészében a nyelvstratégiával foglalkozik. Balázs Géza összefoglaló írása – Miért van szükség nyelvstratégiára? – a Magyar Nemzet Magazin mellett itt is olvasható.

Az intézet igazgatójának a kormány Bencze Lóránt nyelvészt, ny. egyetemi tanárt nevezte ki. Bencze Lóránt az 1980-as években az ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszéken dolgozott, majd az Apor Vilmos Katolikus Főiskola főigazgatója lett. Később az Eszterházy Károly Főiskola, majd pedig a Zsigmond Király Főiskola egyetemi tanára volt.

A Magyar Nyelvstratégiai Intézet létrejöttével egy 15 éves elképzelés vált valóra, írja Balázs Géza a blogjában. Ezzel azonban a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport befejezte küldetését, és 15. születésnapján, 2015. január 1-jén megszűnik. A kutatócsoport a magyar nyelv és kultúra baráti társaságaként kívánja folytatni tevékenységét.

(Manyszi)

Barabás Miklós (Márkusfalva, 1810. február 10. – Budapest, 1898. február 12.) festő, a 19. század folyamán kibontakozó nemzeti művészet egyik fő alakja, az MTA levelező tagja.

A nagyenyedi kollégium diákja egészen fiatalon kezdett rajzolásal és arcképfestéssel foglalkozni. 1828-ban Kolozsváron, 1829-ben Bécsben tanult, majd 1831-től két esztendőig Bukarestben töltött, ahol keresett arcképfestő lett. 1834–35-ben Itáliában volt tanulmányúton.

1835-től kisebb megszakításokkal mindvégig Pesten élt. Ő volt az első művészetéből megélni tudó festőnk, az arckép minden műfaját és technikáját kiválóan művelte. Szinte minden kiemelkedő kortársát lerajzolta vagy megfestette, Széchenyi Istvánt, Kossuthot, Petőfit, Arany Jánost stb. Bár festett számos biedermeier zsáner- és tájképet is, igazán nagyot az arcképfestészet műfajában alkotott.

1844-ben készítette az idén 200 éve született Szigligeti Edéről, a Nemzeti Színház egykori, 1873–78 közötti igazgatójáról, színműíróról készült rajzát.

TARTALOM

Magyar Nyelvstratégiai Intézet	2
Első nyelvésztábor, Negyedik anyanyelvi juniális	3
H. Varga Márta: Mitől nehéz egy nyelv?	4
Balázs Géza: Miért érdekes? Hungaropesszimizmus	5
Pölcz Ádám: Néhány (antik) gondolat az illő megszólalásról	6
Kemény Gábor: Régi szavak – újabb jelentések	7
Berényi Zsuzsanna Ágnes: <i>Zeusz, Héra</i> és társaik	8
Büky László: Latin lakomázás	9
Sz. Györfly Sarolta: Beszélt nyelvi figyelő	9
Kovács József: Nyelvi tévedések, furcsaságok a médiában	10
Szakács Imre Attila: <i>Ühüm</i>	10
Buvári Márta: Szálcák	11
Holczer József: <i>Jeges vagy jegeces?</i>	11
Balog Lajos: (Át)ejtések	12
Gasparics Gyula: <i>Bivak</i>	12
Málnási Ferenc: Ady Endre: A Kalota partján	13
Kulcsár István: Kerül, amibe <i>kerül</i>	14
Láng Miklós: <i>Akár</i>	14
Balázs Géza: Beszélgetés Margittai Gáborral	15
Horváth Csilla: Manysik a Facebookon	16
Minya Károly: www.manyszi.hu	17
Wacha Imre: Nyelvtudományi elméletek és nézetek a 20. században	18
Csermely Tibor: Otthonunk a szavakban	18
B. G.: „Nem irodalmat, én embert tanítok”. Szilvási Csaba könyvei	19
Hírek, tudósítások	20–21
Pontozó	22
Keresztretjtvény	23
Új szavak, kifejezések (80.)	23
K. G.: Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek	24

ÉDES ANYANYELVÜNK • AZ ANYANYELVÁPOLÓK SZÖVETSÉGÉNEK FOLYÓIRATA

Megjelenik évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja: az Anyanyelvápolók Szövetsége

Felelős kiadó: Juhász Judit

Felelős szerkesztő: Grétsy László

Szerkesztőség: Balázs Géza balazsge@due.hu,
Kemény Gábor kemeny.gabor2@yahoo.com,
Hujber Szabolcs (titkár) ea.szerkesztoseg@gmail.com

Szerkesztőbizottság:

Balázs Géza, Bencédy József (elnök),
Grétsy László, Heltainé Nagy Erzsébet,
Hujber Szabolcs, Juhász Judit, Kemény Gábor

A szerkesztőség címe:

1053 Budapest, Károlyi u. 16.

Honlap: www.anyanyelvapolo.hu

(vagy: www.anyanyelvapolo.hu)

Villámposta: ea@anyanyelvapolo.hu,
ea.szerkesztoseg@gmail.com

A szerkesztőség csak a megrendelt íráskért fizet honoráriumot. Meg nem rendelt kéziratot nem őrünk meg, nem küldünk vissza.

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (Bp. VIII., Orczy tér 1.). Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőnél. E-mail: hirlapelofizetes@posta.hu, Fax: 303-3440. Információ, reklamáció: 06 80 444-444
További terjesztők: Magyar Lapterjesztő Rt. és Könyvtárellátó Kht.

Ára: 250 Ft.

Az Anyanyelvápolók Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják. Tagdíj: 2000 Ft/év, tanulónak, nyugdíjasoknak: 1500 Ft/év.

Belépési nyilatkozat kérhető:
Anyanyelvápolók Szövetsége,
1053 Budapest, Károlyi u. 16.
Tel.: 317-3062, 317-3611/208

Műszaki szerkesztő: Kovács Gyula

Lapunk kiadását
az Emberi Erőforrások
Minisztériuma,

a Nemzeti Kulturális Alap,

a Magyar Művészeti
Akadémia,

a Consequit Csoport,

a Magyar Fejlesztési
Bank

segíti.
ISSN 0139-0457 (nyomtatott)
ISSN 1588-0311 (online)
Nyomdai előkészítés: Opticult Bt.
Nyomás: mondAT Kft.

ELSŐ NYELVÉSZTÁBOR

Sátoraljaújhely-Széphalom, 2014. június 18–22.

NEGYEDIK ANYANYELVI JUNIÁLIS

Széphalom, 2014. június 20–22.

Anyanyelvi tudományos, kulturális szervezetek összefogásával nyelvi kérdések iránt érdeklődőknek, tanároknak megrendezzük az első nyelvésztaót, amely kapcsolódik a IV. anyanyelvi juniálishoz.

A tervezett program:

2014. június 18. szerda (Sátoraljaújhely)

15.00 Nyitó előadás: Két tűz között – a magyar nyelv eredetéről másképp (Pusztay János Prima Primiissima-díjas egyetemi tanár, NYME SEK – Genius Savariensis – Nyitrai Filozófus Egyetem).

Este: Ismerkedés, beszélgetés. Közben: Bemutatkozik a Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda (Pölcz Ádám PhD-hallgató, irodavezető).

2014. június 19. csütörtök (Sátoraljaújhely)

Délelőtt: Élményszerű anyanyelvi nevelés (Antalné Szabó Ágnes egyetemi docens, ELTE, Magyar Nyelvtudományi Társaság magyartanári tagozat). Tanulóközpontú módszerek és munkaformák – magyar nyelvi óratervük tükrében. Tanórákatatás, magyar nyelvi órák komplex elemzése.

Délután: *Bodabácsi, bödekatí, fűzkacsa és gatyelinkabogár*: Mínya Károly (főiskolai tanár, NYF, Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport). Interaktív mozaikórák a résztvevők közreműködésével (Széplaki Erzsébet érdemes tankönyvíró, Apáczai Kiadó). Bemutatkozik a Kazinczy Múzeum (szakvezetés-sel). Balázs Géza és Mínya Károly Kettesnyelvünk című kötetének bemutatója.

Este: Tokaj-borvidéki borozás (Sátoraljaújhely).

2014. június 20. péntek (délelőtt: Sátoraljaújhely – délután: Széphalom – este: Sátoraljaújhely)

Délelőtt: A kognitív és funkcionális nyelvészet alapjai (Kugler Nóra egyetemi adjunktus, ELTE)

Délután: 15.00 Bemutatkozik a Magyar Nyelvstratégiai Intézet (Bencze Lóránt igazgató). 17.00 Nyelvészeti muzeológia. Ismerkedés A Magyar Nyelv Múzeumával.

Este: 20.00 Nyelvészkedő írók (Fráter Zoltán egyetemi docens, ELTE, Magyar Irodalomtörténeti Társaság) – gyertyafényes előadás a Kazinczy Múzeumban.

2014. június 21. szombat (Széphalom)

Délelőtt: 9.30 Irodalmi nyelvünk szülőföldjén. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságának esszékonferenciája.

Kovács Dániel (ny. főiskolai tanár, ASZ): A Kazinczy-kultusz; Máté László (ny. kulturális diplomata): Kassa és a nyelvtudomány; Juhász Dezső (intézetigazgató, egyetemi tanár, ELTE): Sylvester János nyelve és az északkeleti nyelvjárás; Pomogáts Béla (irodalomtörténész, az AK tiszteletbeli elnöke): Cs. Szabó László; Balázs Géza (egyetemi tanár, ELTE, az AK elnöke): Nyelvi kincsek Északkelet-Magyarországon; Baranyai Katalin (tanár, Bolyai Műhely Alapítvány): A Sárospa-

taki Kollégium szerepe a nyelvtudományban; Fráter Zoltán (egyetemi docens, ELTE): Úgocsa non coronat sed dicit; Fehér József (igazgató, Kazinczy Múzeum, a Kazinczy Ferenc Társaság elnöke): Gyerekkori szófejtéseim (lapok egy meg nem írandó szótárból); Nyíri Péter (főosztályvezető, PIM Magyar Nyelv Múzeuma): Az Írás szól – a Károli-biblia élő nyelve.

Ebéd a vadéltfőző versenyen.

Délután: Az MTVA programja. Nyelvészeti kiadók könyvadására (Tinta, Inter, MSZT).

Este: 18.00 megemlékezés a Kazinczy-sírkertben. 18.30 Néptáncműsor. 19.00 Kosztümös tárlatvezetés Török Zsófiával és Kazinczy Ferencsel az Emlécsarnokban és a kertben (ASZ ifjúsági szervezete). 19.00 Dalszövegírás – Hujber Szabolcs interaktív előadása az Akadémiai Terebben. 19.30 Anyanyelvi licitjáték. Játékvezető: Kerekes Barnabás. 20.00 Élő Tetten ért szavak Balázs Gézával, Újszászi Bogár Lászlóval, Pölcz Ádámmal. 21.00 Szabó Balázs Band-koncert. 22.00 Az év szava kihirdetése (Balázs Géza, Pölcz Ádám). 22.15 Néptánc. 22.30 Tűzugrás. 23.00 Feltűzelve – Társastáncoktatás.

Kísérőprogram: Közös festés: Gárdonyi Géza és Göre Gábor 1,5 méter × 1,5 méteres portréja. Becsomagolt múzeum: nyelvi rejtvények, nyelvi humor képekben. 3I – Írók Irodalmi Iróniája (Kazinczy Emlékkert). Botanikai kalandok (Kazinczy Emlékkert)

2014. június 22. vasárnap

Kirándulás autókkal Magyarország egyik csodájához (károlyfalvai tengerszem).

A szakmai programokon való részvétel ingyenes! A művészeti előadások belépődíjak!

Részvételi díj (a találkozó egész idejére belépőjegy a sátoraljaújhelyi Kazinczy Múzeumba és a széphalmi Magyar Nyelv Múzeumába, művészeti előadások – koncertjegy, a 2013. évi konferencia kiadványa – önellátással): 5000 Ft. A szervezők előzetes kérésre önköltségi áron (napi: 3800 Ft) kollégiumi szállást biztosítanak reggelivel (Piarista Kollégium).

Jelentkezési határidő (részvételi, előadási szándék bejelentése, szállás-étkezés igénylése): 2014. június 6. Kapcsolat: Pölcz Ádám: iroda@e-nyelv.hu, 30-318-9666. Információ: www.e-nyelv.hu

Rendező, támogató szervek: Anyanyelvépolók Szövetsége; Bolyai Műhely Alapítvány; Diák- és Ifjúsági Újságírók Országos Egyesülete; Inter Kultúra-, Nyelv- és Média Kutató Központ Kft.; Magyar Irodalomtörténeti Társaság; Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága; Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport; Magyar Nyelvtudományi Társaság; Magyar Szemiotikai Társaság; Médiaértés Egyesület; MTVA; Petőfi Irodalmi Múzeum Magyar Nyelv Múzeuma; Tinta Könyvkiadó. *A program kiemelt támogatója a Nemzeti Kulturális Alap.*

A 2014. év eseményeiből

Április 3–5. A jelromlás. IV. Józsa Péter művelődésszemiotikai szimpózium

Június 18–22. Első nyelvésztaó, Sátoraljaújhely

Június 20–22. IV. anyanyelvi juniális, Széphalom

Június 21. Irodalmi nyelvünk szülőföldjén. Az MNYKNT esszékonferenciája Széphalmon

Június 30–július 4. Anyanyelvi továbbképző tábor, Siklós

Október 3–5. Szemiotikai tájképek. 12. Semiotica Agriensis, Eger

Október 11. Nyelv és közösség. Sarvas Gábor Nyelvművelő Napok, Ada

Október 17–19. Szép magyar beszéd verseny, Sátoraljaújhely

November 3. Nyelv – irodalom – identitás. Az MNYKNT konferenciája, TIT Stúdió

November 12. A magyar nyelv napja, gála, Vigadó

November 24. 6. Hálózat kutatás konferencia, ELTE–MSZT

November 27–28. Új nézőpontok: generációk nyelve. Az ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszékének konferenciája.

Mitől nehéz egy nyelv?

A magyart valószínűleg azért (is) nehéz megtanulni az idegen ajkúaknak, mert egyike azon nyelveknek, amelyeknek nincsen közeli rokonuk. A magyar legközelebbi rokonai a vogul és az osztják, de a több ezer éves különélés során olyan nagy különbségek alakultak ki mind a szókincsben, mind a nyelvtani rendszerben, hogy a magyarnak a vogul és az osztják nem úgy közeli rokonai, mint a hollandnak a német, a spanyolnak az olasz vagy az oroszoknak a bolgár. A szláv nyelvek beszélői különösebb tanulás nélkül is többé-kevésbé megérthetik egymást, hasonló a helyzet a germán és az újlatin nyelvű beszélők esetében.

A magyar nyelv „megtanulhatatlanságának” okait kutatva sokan szókincsünk szokatlan, idegenszerű voltát is szokták említeni. Ez kétségtelenül igaz: a magyar szókincs az indoeurópai nyelvekkel nincs közvetlen rokonságban, ezért a magyar szavak valóban nagyon különöseknek tűnhetnek a külföldiek számára. A Magyarországra érkező európaiak bizonyára meglepetést keltettek, hogy sem a *repülőter*, sem az *étterem*, sem a *rendőrség* szavakat nem fogja azonnal felismerni, ezek ugyanis magyar eredetű összetett szavak, amelyeknek nincs köztük a nemzetközi terminológiában megszokott *aeroporto*, *restaurant* vagy *police* szavakhoz.

Az esetek nagy száma is riasztó lehet egy nyelvtanuló számára. Hogy hány eset van a magyarban, az a vizsgálódások szempontrendszerétől, illetve bizonyos toldalék-morfémák grammatikai státusának megítélésétől függ (képző vagy rag?): a leíró grammatikák 18 és 28 közé teszik az esetek számát. Egy biztos: „csak” helyhatározós esetből 9 + 1 esettel kell számolnunk, hiszen a magyarban szigorúan és következetesen elkülönülnek a *hol?*, *hová?* és a *honnan?* kérdésre felelő határozóragok, amelyek képesek kifejezésre juttatni a belső zárt térhez tartozást (pl. *-ban*, *-ben*), a felülethez köthető helyviszonyokat (pl. *-on*, *-ön*, *-ön*), illetve a valami mellettiséget (pl. *-nál*, *-nél*).

Az agglutináló (a végződéseket a szótőhöz kapcsoló, „ragasztó”) magyar nyelvben a grammatikai jelentéseket toldalék-morfémák (képzők, jelek és ragok) hordozzák. Ezek összefűzésének mechanizmusa is meglehetősen nagy próbatételt jelent (pl. *asztal-os-ai-tok-é-i-ről*).

Az igeragozás rendszere a magyarban meglehetősen különbözik az indoeurópai ragozási rendszertől. A magyarban minden időben és minden módban kétféle paradigmásort (a határozatlan és a határozott, régebben használatos nevén tárgyas ragozást) kell memorizálnia a nyelvtanulónak. A kétféle ragozás, mely a tárgy minőségével (határozott vagy határozatlan voltával) van szoros összefüggésben, kétségtelenül nyelvünk egyik legnehezebb jelensége.

Nyelvtanári tapasztalataim alapján is határozottan állítom, hogy a sok funkcióval rendelkező igekötők használati szabályainak megtanítása, megtanulása is nagy próbatétel tanárnak, diáknak egyaránt.

A kvázi-szabad magyar szórend tanításában a legnagyobb gondot talán az jelenti, hogy bizonyos mondatrészeket kötött szabályok alapján, míg másokat (látszólag) szabadon építünk be a különböző (semleges és hangsúlyos) mondatípusokba.

Rendhagyó formákban minden természetes nyelv bővelkedik; a magyarul tanulók természetesen a magyar nyelv ilyen alakjai miatt panaszkodnak (pl. *van ~ lesz*, *sok ~ több*, *jön ~ gyere*).

Természetesen vannak a magyarban is olyan részrendszerek, amelyek a legszigorúbb kritikusok szerint is viszonylag könnyen elsajátíthatók. Ilyenek például a következők:

A helyesírás, jöllehet a helyes írást, illetve az írott szövegek helyes, fonetikus olvasását részben megnehezíti ortográfiánk hibrid – etimologizáló, fonetikus és hagyományörző – jellege.

A hangsúlyozás, bár a magánhangzók rövid – hosszú oppozíciója problémát okozhat a mozgó hangsúlyozású (nem egy bizonyos szótaghoz kötött hangsúlyú) anyanyelvet beszélők számára, mivel azokban a nyelvekben a hangsúlyos szótag magánhangzója gyakran hosszú, például az olaszban vagy az oroszban.

A hangrendszer, hiszen sem a magánhangzók, sem a más-salhangzók száma nem olyan nagy, hogy az nehézséget jelenthetne; a hangok egymásutánjának szabályai sem állítják különösebb nehézségek elé a nyelvtanulót; egyedül talán a palato-veláris (ún. elölségi) és labiális-illabiális (ún. kerekési) magánhangzó-harmónia okozhat nehézséget, de az ebben való hibázás általában nem akadályozza a megértést.

Nincsenek grammatikai nemek (mint a német *der*, *die*, *das*).

A mai magyar igeidőrendszer (viszonylag) egyszerű: mindössze két (szintetikus) igeidőnk van: a múlt és a jelen, a jövőben végzendő cselekvéseket vagy körülírással (pl. *meg fogom tanulni a grammatikát*), vagy a jelen idejű formák speciális használatával

juttathatjuk kifejezésre (pl. *holnaptól tanulom a grammatikát*, *megtanulom a grammatikát*).

Anyanyelvünkben a névszók (a főnevek és a melléknevek) nem rendeződnek egymástól lényegesen különböző ragozási osztályokba (pl. nincs külön melléknévragozás, a jelzői funkcióban álló melléknevet csak kivételes esetekben kell egyeztetni a jelzett szóval); ez a körülmény minden bizonnyal nagymértékben megkönnyíti a magyartanulást.

Úgy gondolom, a fentiek ismeretében mindenképpen érdemes gyanakvással fogadni a legnehezebb és legkönnyebb nyelvek (újabb és újabb) listáját. A pró és a kontra érvek ugyanis általában nem elég erősek, gyakran pontatlanok és tudománytalanok (hamisak), tehát félrevezetnek minket. Abszolút értelemben semmiképpen nem beszélhetünk legnehezebb vagy legkönnyebb nyelvről. A nyelvek könnyűségét vagy nehézségét – objektív kritériumok hiányában – (egyelőre) nem tudjuk mérni, a nyelvi nehézségnek nincs mértékegysége és mérőműszere sem. Vigyázzunk tehát, ha valaki el akarja hitetni velünk, hogy a legkönnyebb vagy a legnehezebb nyelvvel van dolgunk. Az interneten lévő információövezetben egyetlen megbízható érvelést találtam a címben feltett kérdésre: minél közelebbi rokonságban van egy nyelv a tanuló anyanyelvével, annál kevesebb munkát kell az elsajátítására fordítania. Európában nyilvánvalóan azért tartják általában (nagyon) nehéz nyelveknek a finn, az észet vagy a magyart, mert ezen a kontinensen éppen ezek a nyelvek nem tartoznak az indoeurópai nyelvek nagy családjába. A külföldieket magyarrá oktató tanárok szerint ez az egyik oka annak, hogy kialakult (és elterjedt) az a mítosz, hogy a magyar megtanulhatatlanul nehéz nyelv. Pedig nem az!

H. Varga Márta

Miért érdekes?

Hungaropesszimizmus

Időről időre fölvetik, hogy a magyar pesszimista lelkületű nép. Ez tükröződik számos káros, pusztító szokásában, irodalmában, mindennapi kommunikációjában, sőt nyelve mélyén. Ezzel kapcsolatban sok mítosz is született, amely nemzedékről nemzedékre száll, és mintha önbeteljesítő jóslatként is működne. A kérdés tudományos megközelítése antropológiai nyelvészettel lehetséges. E tudományág kutatja a nyelvben kódolt mentalitást, identitást, s többé-kevésbé vallja a nyelvi relativizmust, mely szerint a nyelv hatással van a gondolkodásra, viselkedésre. A kutatás elvezet az etnikus specifikum és a nemzetkarakterológia kérdéséhez.

A szó vallomása

Maga a *hungaropesszimizmus* szó új lelemény. Az újságírásban bukkant fel. Pl. „Horn Gyula miniszterelnök kijelentette, hogy itt az ideje, hogy a »hungaropesszimizmus« helyett a »hungarorealizmus« jellemezze a magyarokat.” (Magyar Hírlap, 1996. február 12.), „Mielőtt úrrá lenne rajtunk a hungaropesszimizmus, a »nekünk-soha-semmi-nem megy« szemlélet...” (Magyar Hírlap, 1996. november 15.). A jelenség azonban sokkal régiebb, fogalomkörébe olyan megnevezések tartoznak, mint: *romlás, gyászmagyar, turáni átok, bűntudat, nemzethalál, utolsó magyar, keserű pohár, balsors*, vagy akár az egyik magyar szimbólum: a szomorúfűz.

Az irodalom vallomása

A 16. századtól sorozatosan bekövetkező tragikus események fölerősítik a bűntudat érzését. A hungaropesszimizmus megrázó erejű megnyilvánulása Szkhárosi Horvát András Az átokról című verse 1547-ből, amelyben félelmetes szavakkal idézi meg Mózes átkait – a legsúlyosabb átokig: az idegen nép szolgaságába kerülésig. A turáni átok tömör megfogalmazása olvasható Vörösmarty Mihály Az átok című versében:

„Férfiak!” így szólott Pannon vészistene hajdan,
„Boldog földet adok, víjatok érte, ha kell.”
S víttanak elszántan nagy bátor nemzetek érte,
S véresen a diadalt végre kivítta magyar.
Ah de vizsály maradt a népek lelkein: a föld
Boldoggá nem tud lenni ez átok alatt.

Ahogy Hankiss Elemér megállapította, a magyar himnusz is bűntudatával írja ki a többi nemzet himnusza közül. Hankiss tanulmányában kitér a „bűntudatkeltő kampányokra” is (pl. „bűnös nép”).

A reformkor nemzethalál-gondolata kapcsolatban van Herder hírhedt előrejelzésével (Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit, 1784–1791), mely a szláv népeknek szorgalmuk és békeszeretetük alapján fényes jövőt jósol – a magyaroknak közeli véget: „A mások közé ékelte kisszámú magyaroknak századok múltán talán majd a nyelvét sem lehet fölfedezni”. Ezekért a sorokért hálásak lehetünk Herdernek, mert beindították a védekezést, például a nyelvújítást.

Pusztító szokások

Időszakonként leegyszerűsített, sztereotip magyarázatul szolgál a hungaropesszimizmus. Sokan számos elterjedt „rossz” magyar szokás gyökerét ezzel magyarázzák. Eszerint a

Balázs Géza *Hungaropesszimizmus – hungarooptimizmus* című könyve a Dissertationes Savariensis sorozatban jelent meg (Szombathely, 2007), ennek alapján a Szombathelyi Tudományos Társaság tagjává fogadta. Könyvének hatására Balázs Sándor monográfiát szentelt a témának, ebben az általános hungaropesszimizmus mellett bemutatja a „transzszilván” és kisebbségi pesszimizmust: Hungaropesszimizmus (Kriterion, Kolozsvár, 2013). A téma kapcsán Balázs Gézát meghívták Európa legnagyobb pszichológustalálkozójára, a Pszinapszisa, ahol nagy figyelmet keltő előadásban mutatta be kutatásait (Budapest, 2014. április 6.).

pesszimiztikus (mélabús) hangulat szorongáshoz, depresszióhoz vezet, amely kedvez az életmódrontó tevékenységeknek. Különösen három következményt magyaráznak ezzel: ezért magas Magyarországon az öngyilkosságok száma, ezért vezet az ország az alkoholizmus statisztikáiban, ezért fogy a népesség. De mint minden statisztika, ez is csak részizgazság. Alapos és összehasonlító vizsgálattal megállapíthatjuk, hogy Magyarország korántsem vezet mindig az önsorsrombolásban.

A nyelv vallomása

A magyar mentalitás pesszimista kitérésének vélik többen a csúf beszédet, a vasok káromkodásokat. Kétségtelen, hogy tudunk káromkodni, és ezzel néha még dicsekszünk is. De minden nép tud. Érdekes, hogy a káromkodásban egyesek történeti okokat vélnek fölfedezni: a magyarok a töröktől tanulták a káromkodást, illetve a 150 éves török uralom alatt a folytonos katonáskodás durvította el az embereket, írja Györffy István.

Egyes antropológusok mélyebbre mennek, s a magyar nyelvből, illetve kommunikációból keresik az okokat – abból kiindulva, hogy a nyelv a kultúra reprezentációja. Először a panaszkodó viselkedésnek nevezett, a külföldieknek hamar feltűnő jelenségre figyeltek föl. Eszerint a magyarok mintha állandóan panaszkodnának. Már a hétköznapi „hogy vagy?” udvariassági fordulatra is többnyire keserű választ adnak: „Megvagyok valahogy”, „Kösz, jól”. Vicc is született ebből: „Kifejtene?” – „Nem jól”. További pesszimiztikus vagy legalábbis rezignációt mutató válaszok a „Hogy vagy?” kérdésre: „Hát hogy élünk, ha meghalunk?”, „Holtig csak megélünk valahogy”, „Megvagyok, mint a gyalogpaszuly karó nélkül, Mint szegény ember a gazdag városban, Mint aki egy lóval szánt, Virágjában, mint a rohadó tők, Összevissza, mint zab a zsáokban.”

Buda Béla meglátása: „A magyar kultúrában nem szabad pozitív eseményről beszélni... mindig panaszkodni kell, nehogy a sors megirigyelje tőlünk, amink van, vagy aminek örülhetnénk. Jellegzetes kommunikációs algoritmus annak a megbeszélése, hogy kinek megy rosszabbul, ki keres a legkevesebbet, kinek nagyobbak az anyagi terhei, kinek bizonytalanabb a jövője”.

A nyelv legmélyén

Kézi Balázs pszichológus kutatása szerint a magyar nyelvben kódolva van a tagadás. Dante Isteni színjátékának különféle fordításait nézték meg, s kiderült, hogy a magyar fordításban van a legtöbb tagadó forma. Tény, hogy a magyar nyelvben létezik a kétfős, sőt hármastagadás (*Senki ne tudja meg, Soha senki ne tudja meg*). A kutatás elvégzője halvány célzást tesz arra, hogy ez a kommunikációba rejtett tagadás lehet a magyarázata a cselekvésbeli tagadásnak is, hiszen az öngyilkossági krízisben lévő beszédmintájában általában uralkodnak a tagadásra vonatkozó grammatikai, szemantikai és pragmatikai kritériumok, végül pedig kimondja: „minél »tagadóbb« egy nyelv, úgy nő a valószínűsége annak, hogy az elmúlás és megszűnés világnézetét hordozza magában... Ha ez így van, akkor továbbjutottunk az öngyilkossággal kapcsolatos sajátos magyar circulus vitiosus megértésében”. Kézi egy későbbi kutatásában öngyilkossági krízisben lévő beszédmintáit vetette össze egy kontrollcsoportéval. Megállapította, hogy a kríziscsoport tagjainak beszédében a tagadásra vonatkozó grammatikai, szemantikai és szövegjellegű kritériumok előfordulása uralta a megnyilatkozásokat. Az eredmények szabályszerűségeket mutattak az öngyilkossági közlemények nyelvtani értelemben vett tagadó jellegében. „Magyar nyelv nem lehet nem tagadni, ha öngyilkosságról van szó. [...] Nyelvünkben reprezentált kultúránk a tagadást preferálja, amely annak a történelmi helyzetnek és tendenciának tudatosítási törekvése, hogy a valóság (a létezés) nem felel meg a lehetőségeknek (a lényeknek). [...] Az egyes ember számára – aki ezt a kultúrát sajátította el – a »meghívott halál« a szorongás megszüntetésének természetes, a kultúrából következő [módja]. Széchenyi István írta öngyilkossága előtt: »Inkább meghalok magyarul, mint másképp élnék.« A pszichológus véleménye nagyon érdekes, de antropológus nyelvészek még nem támasztották alá. Itt az idő például a már létező több Dante-fordítás összevetésére is. De mielőtt eluralkodna olvasóinkon a pesszimizmus, várjuk meg írásom folytatását, amelyben a hungarooptimizmust mutatom be.

Balázs Géza

A katonától az üres fecsegőig

Néhány (antik) gondolat az illő megszólalásról

Lapozgatva a Nyelvi illemtan című vaskos kötetet (Deme László, Grétsy László, Wacha Imre szerkesztésében) sok hasznos tanácsra akadhat az ember. Többek között a megfelelő köszönésformák kiválasztásában kaphat segítséget, vagy a nyilvánosság előtti megszólalás szabályait ismerkedhet, de ugyanígy a tömegközlekedéssel kapcsolatos nyelvi-viselkedési tanácsokat is kaphat. Hasznos lehet egy tanácstalan fiatal vagy akár idősebb felnőtt számára is.

Az illemtanok – ez a könyv is – többnyire arról szólnak, hogy hogyan viselkedjünk társas közegben, nyilvános helyeken vagy belső körben, a családon belül; mit illik mondanunk bizonyos helyzetekben, de átfogó képet arról, hogy életkorunkból adódóan milyen beszédjellemzőkkel rendelkezünk, keveset adnak. Persze – mondhatja rögtön bárki – hiába vagyunk fiatalok vagy idősek, akkor is különbözőek vagyunk, mindenkinek van egyfajta nyelvhasználata, beszédmódja (idiolektusa), és nem lehet általános képet rajzolni arról, melyik korosztály hogyan beszél. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy meg sem lehet próbálni.

A Krisztus utáni I. század végén Marcus Fabius Quintilianus, a híres 12 kötetes Szónoklattan szerzője művének 11. könyvében kísérletet tett arra, hogy leírja: hogyan illendő megszólalnia a társadalom különböző korosztályainak a nyilvánosság előtt. Ő ezen azt értette, hogy milyen stílusban érdemes beszélniük a korosztályok képviselőinek. Stíluskövetelményeit a következő táblázat foglalja össze:

csoport	követelmény	Hogyan ne?
idősek	tömör, szelíd és kimért	dagályosan, magasztosan, merészen, díszesen
fiatalok	Elfogadott a kissé terjengős, vakmerőséget súroló beszédmód.	szárazan, görcsösen és szüksézzavúán, tekintélyelvűen
katonák	„Katonáemberhez keresetlenebb szavak illenek.”	-
nyilvánosan bölcselkedők	-	díszítéssel, választékos szavak használatával és ritmikus szerkesztéssel

Quintilianus stíluskövetelményei

Quintilianus a társadalmat négy csoportra osztja: idősekre, fiatalokra, katonákra és nyilvánosan bölcselkedőkre (utóbbiak alatt nyilván a filozófusokat értette). Mind a négy csoportot megemlíti, de csak három-három esetben fogalmaz meg tömör stíluskövetelményeket és tanácsot arra nézve: hogyan nem érdemes a csoportok képviselőinek beszélniük – mindezt címszavakban, lényegre törően. Az idősek a rájuk jellemző tömörséggel, szelíd hangvétellel, kimérten beszéljenek, ne legyenek dagályosak, magasztosak vagy merészek, mert az egyszerűen nem illik hozzájuk. Ugyanúgy, ahogy a fiatalok esetében is ellenérzést kelthet – a rájuk nem jellemző szigor miatt – a görcsösség és a szüksézzavú fogalmazás. Legyenek terjengősek és vakmerőek – egyszerűen: legyenek fiatalok!

Kicsit talán megmosolyogtató lehet, hogy a katonákról – akik valóban az egyik legmeghatározóbb társadalmi csoportot alkották ebben az időszakban –, a harcosokról csak annyi szó esik, hogy hozzájuk inkább a keresetlen szavak illenek. Nincs tiltás vagy ellenjavaslat, ők ilyenek és kész. Ellenben a filozófusok, na, ők tudják, hogyan kell beszélni! De azért vigyázzanak, ne legyenek se túl díszesek, se túl választékosak, ha tanítanak!

Lélektani bűvárkodás is Quintilianusnak ez az eszmefuttatása, amely a retorika – mint a hallgatóság lelkére hatni akaró tudomány – esetében hasznos feloldozási szempont. De nem lehetne hiteles, ha nem éppen a stílus egyik fontos erényét, az illőséget akarná bizonyítani ezzel.

A stílus négy erénye az antik retorika szerint az illőség, a világosság, a nyelvhelyesség és az ékesség. Az illőség kérdésével már Arisztotelész is foglalkozott Rétorikájában, mégpedig három szempontból: a stílus meg kell, hogy feleljen a jellemeknek és az érzelmeknek, valamint arányosnak kell lennie a tárggyal. A jellemmel való összhangon az egyes emberi csoportok nyelvén való megszólalás értendő (legyen az öreg, fiatal, férfi vagy nő stb.), míg az érzelmeknek való megfelelés a megfelelő hangnemet jelenti (dicsérendő dolgokról a csodálkozó hangján szójjon, dühítő dolgokról pedig a méltatlankodók nyelvén) – s mi már ki is egészítjük, hogy a fiatalok fiatalokként, az idősek pedig időseként szóljanak. Quintilianus az illőséget a stílus legszükségesebb erényének tartotta, mert nemcsak saját magukat védhették meg a kínos helyzetektől a beszélők, hanem hallgatóságukat sem hozták kellemetlen helyzetbe. Ma talán úgy mondanánk: a quintilianusi Szónoklattan az adekvát megszólalás életkori jellemzőit igyekszik hangsúlyozni.

S innen már csak egy lépés az illemtan: hiszen a két szó – *illőség* és *illem* – egy tőből származik. Beszéd és magatartás elválaszthatatlan, mert a hallgató rögtön képet kap rólunk; néhány töredék másodperc után világossá válik számára, hogy tisztában vagyunk-e a helyzettel, amelybe kerültünk. Nem hiába írta Kazinczy Ferenc:

„Szólj, s ki vagy, elmondom. – Ne tovább! ismerlek egészen.

Nékem üres fecsegőt fest az üres fecsegés.”

Nem törvényszerű, hogy az üres fecsegők közé tartozunk. Legyünk bátrak, és találjuk meg a helyzethez és saját magunkhoz illő hangnemet és mondanivalót!

Pölcz Ádám

Régi szavak – újabb jelentések

Nincs drámai javulás az idegen szavak használatában

Néhány évvel ezelőtt a Kossuth rádió (azóta, sajnos, megszűnt) külpolitikai műsorában a német–oroszl viszony *drámai javulásáról* beszéltek. Ez igazán örvendetes – gondoltam akkor –, de mi ebben a *drámai*? Hiszen ez a melléknévünk, azon kívül természetesen, hogy 'drámával kapcsolatos', legfeljebb azt jelenti, hogy 'megrendítő volta miatt feszültséget keltő'.

A rádióban tárgyalt esemény, Németország és Oroszország viszonyának javulása azonban se nem megrendítő, se nem feszültséget keltő, hanem ellenkezőleg: megnyugtató. Miért kapta mégis a *drámai* jelzőt?

A szó legújabb kori használatának feltérképezésére megnéztem a világhálót, és ott rengeteg tanulságos példát találtam. Ezek arról tanúskodnak, hogy a *drámai* divatszóvá vált, főként a címadásban:

Drámai mértékben nő a szmog;

Drámai fajpusztulást hoz a klímaváltozás;

Drámai mértékben dőltek be a hitelek az elmúlt egy évben.

Ezekben a címekben szavunk jelentése kb. 'tragikus, súlyos, nyugtalanságot keltő'. Más példákban viszont, különösen a sportnyelviéknél a '(megrázóan) izgalmas, váratlan' jelentésmozzanat kerül előtérbe:

Drámai végjáték az év BL-meccsén;

Drámai mérkőzésen harcolta ki a bajnoki bronzot a Csurgói KK;

Roland Garros: drámai csatában Monfils legyőzte Berdychet;

Hewitt drámai csatában búcsúzott;

Drámai meccsen Amerikáé a hokibronz;

Drámai végjáték és velencei siker az Amatőr Kupa döntőjében; stb., stb.

Természetesen nem hagytam ki a keresésemből az érdeklődésemet eredetileg felkeltő *drámai javulás* kifejezést sem. Erre elsősorban egészségi vonatkozású, gyógyszerekkel, gyógy módokkal kapcsolatos példákat találtam:

Drámai javulás érhető el vele: A C-vitamin gátolja a melanóma és a mellrák növekedését egy amerikai kutatócsoport szerint;

Drámai javulás az új pikkelysömör elleni szerrel! Egy új készítmény drámai javulással kecsgetet a pikkelysömörtől szenvedők számára.

Ezekben a *drámai* jelző hozzávetőleges értelme: '(váratlanul) nagy mértékű, feltűnő'. Feltehetőleg angol nyelvű szövegek, reklámok fordítása, illetve utánzása révén terjedt el. Ennek ellene mond az a tény, hogy legjobb angol–magyar szótáraink a *dramatic* szónak nem ismerik ilyen jelentését. Mellette szól viszont, hogy a *dramatic improvement* kifejezésre a világhálón közel másfél millió találatot kaptam. Álljon itt ezek közül kettő (az eredeti, nem egységes helyesírással):

Dramatic improvement in non-AIDS related progressive multifocal leucoencephalopathy;

Dramatic Improvement in Profitability Productivity through Business Process Reengineering.

Vannak persze egyéb tárgyu, például külpolitikai, közgazdasági szövegekből való adatok is:

tokiói kormánytisztviselők szerint valószínűtlen a két ország [ti. Japán és Kína] kapcsolatának drámai javulása. [...] Ugyanakkor a kormánytisztviselők azt is leszögezték, hogy ennek ellenére nem várható drámai javulás a kétoldalú viszonyban;

Drámai javulás a ZEW [= Zentrum für Europäische Wirtschaftsforschung] hangulatindexben.

Az utóbbi cikk a címben foglaltakat hagyományosabb fogalmazásban is megismétli:

A ZEW kutatóintézet januári hangulatindexe erőteljes javulást mutatott a decemberihez képest, ami az újabb németországi konjunkcióra intézkedésekhez fűződő várakozásokat tükrözi.

Úgy látszik, egyelőre bele kell törődnünk a *drámai javulás* és társai divatozásába. A *drámai* melléknévnek ezek a jelentései jól levezethetők egymásból: 'feszültséget, nyugtalanságot keltő, megrendítő' → 'váratlanul, meglepően nagy' → 'örvendetesen nagy'. Nincs ebben semmi *drámai*, csupán a jó ízlésünkre kell hallgatnunk, hogy ne használjuk agyon ezt a divatszót.

A fentiekhez hasonló stílusérzékletlenség egyébként nemcsak idegen, hanem magyar szavak használatában is előfordulhat. Ez hangzott el például egy hírcsatorna adásában: „[A magyar diákok] matematikából *kirívóan jól teljesítettek*.” Ennek csak örülhetünk, de mondjuk inkább úgy, hogy *kiemelkedően, feltűnően jól*. A műsorvezető, úgy látszik, *kirívóan rosszul* ismeri anyanyelvünk finomságait.

Polemizál valamin, valamiről

Egy korábbi cikkemben a pálya széléről elhangzott „örökzöldségek”, azaz sportriporteri csacskaságok sorában megemlítettem a *polemizál* igét is (ÉA 2009/3: 7), bár akkor azt hittem, hogy egyedi példával, alkalmi szótévesztéssel van dolgom. Az akkori példában az északír–magyar labdarúgó–mérkőzés kommentátora azt fejtette, hogy „a magyar nézőknek érdemes volt kijönni Belfastba, amiről a gól előtt *polemizáltak*”. Valójában persze nem *polemizált*, azaz vitatkozott senkivel sem, hanem csupán *filozofált, morfondírozott* vagy *tűnődött* rajta.

Azóta mindenestre figyeltem a *polemizálnak* ezt az újabb fajta alkalmazását, s találtam is rá írott példákat is, amilyen ez: „Cesare Prandelli [olasz] szövetségi kapitány pedig utólag *azon polemizál*, hogy csapata pontosság és sebesség terén is alulmúlta önmagát.”

Megnéztem az internetet is, előfordulnak-e ott is olyan mondatok, címek, amelyekben a *polemizál* nem közismert 'vitázik, vitatkozik' jelentésében szerepel, hanem valami mást, valami olyasmit próbál kifejezni, mint az idézett sportnyelvi példákban. A keresés azzal az eredménnyel járt, hogy vannak ilyen mondatok, ha nem is feltűnően nagy számban:

a finnyás értelmiség azon polemizál, hogy meddig mernek elmentni a producerek az emberek megalázásában;

Kapcacsere közben azon polemizál Orbán, hogy a kapcacsere, bakmacska, kanmajom szavak kivesztek a magyar köznyelvből...;

(Al)kritikájában Lem azon polemizál, hogy definiálható-e az emberiség pusztán a számok által;

A publicista azon polemizál, hogy szükségszerű-e a szakítás az évszázados hagyományokkal az aktuális trend miatt.

Más példákban az ige vonzata nem *valamin*, hanem *valamiről*:

Az előadás után sok kommentelő arról polemizál, hogy mi van akkor, ha az illetőnek nincsenek céljai, nem futi semmilyen szenvedély;

Mikulás már évek óta polemizál a problémáról, mégsem történt semmi!

De közös bennük, hogy az idegen szó vélhető magyar megfelelője nem a *vitatkozik*, hanem inkább a *filozofál, morfondírozik, töpreng*.

Nyelvhelyességi kézikönyveink nem igazítanak el ennek az újabb keletű szóhasználatnak az értékelésében: a Nyelvművelő kézikönyvnek nincs is *polemizál* cikke, a Nyelvművelő kézikönyvtár pedig csak a két hagyományos magyar szinonimát adja meg: *vitázik, vitatkozik*.

Az efféle nyelvi újítások megítélésében abból célszerű kiindulni, miben rejlik az oka az új jelentésárnyalat kialakulásának, van-e közös mozzanat a régebbi és az újabb jelentés között, s ha igen, mi az. Ebben az esetben talán arról van szó, hogy aki *töpreng, morfondírozik, tépelődik valamin* vagy *valamiről*, az eközben szinte *vitatkozik, azaz polemizál* önmagával. Persze *polemizálni* eredetileg csak egy másik emberrel vagy embercsoporttal lehet, de ennyi bőven befér az élő nyelvhasználatba.

Az már más kérdés, hogy nyert-e valamit nyelvünk kifejező-készsége a *polemizál* szónak ezzel a jelentésbővülésével. Szerintem nem sokat, sőt úgyszólván semmit. Jobb volna megtartani ezt az idegen szót a *vitázik, (írásban) vitatkozik* választékos megfelelőjének, s abban az értelemben, amely az idézett példákban hámozható ki, továbbra is a rendelkezésünkre álló gazdag választékkal élni: *gondolkodik, töpreng, medítél, filozofál* stb. *valamin* vagy *valamiről*.

De nincs értelme ezen *polemizálni*, akarom mondani *filozofálni* mindaddig, amíg a jelenség megmarad szórványosnak, múlt nyelvhaznátalívatnak. Ha viszont így megy tovább, előbb-utóbb *polemizálnom* kell, vitába kell szállnom azokkal, akik ezt a divatot terjesztik.

Kemény Gábor

Zeusz, Héra és társaik

(Egy leányosztály története a becenevek tükrében)

Új tanulóként kerültem a Teleki Blanka Gimnáziumba, miután felosztatták a Deák téri Evangélikus Leánygimnáziumot. Az iskola d) osztályába osztottak be.

Az első különbség a következő volt: 56 helyett itt csak 35 lány volt az osztályban. Ahány, annyiféle. Közös volt a vidámságuk és a barátságuk. A legsötétebb korszakban sem esett szó politikáról, pedig lehetett volna. Egyikük a Tanácsköztársaság bukása után elmenekült szülők lányaként Párizsban született, a másik az ifjúsági szervezet vezetője volt. Az egyik legjobb tanuló élete legkeserűbb pillanata az lett, hogy a párt ifjúsági szervezetéből kizárták az iskolában elkövetett fegyelmezetlenség miatt. Az történt ugyanis, hogy biológiából „szabotálta” a dolgozatírást. Rádásul sok társával együtt. Pedig nagyon szerette a biológiát. Hiába kértük a tanárnőt, *Binét*, Báldi Imrénét, hogy halassa el a dolgozatírást,

mert az előző órán is dolgozatot írtunk, más tantárgyból, és most fáradtak vagyunk. Nem volt belátás benne, meg kellett írni a dolgozatot. Sokan ellenszegültek, nem írták meg. Biné jelentette a „büntényt” az igazgatónak. Tanítás után az egész diákság jelenlétében tárgyalták az osztály fegyelmi vétségét. Hivatalból elítélték a büntényt. Én büszkén emlékszem, bár megírtam a dolgozatot, de felszólaltam, hogy érthetetlen volt a tanárnő magatartása. A diákok világosan megokolták, hogy miért nem akarták éppen akkor megírni a dolgozatot, és máskor természetesen megteszik. A tanárnőben nem volt megértés, nem halasztotta el a dolgozatírást. A többi diák és tanár rokonszenve mellettünk volt, de felszólalt az igazgató. A hős felszabadító szovjet katonákra hivatkozott. Mi történt volna, ha egy ellenség legyőzése után a következő támadóval nem szálltak volna szembe? *Pulut*, Hollósi Erzsébetet kizárták az ifjúsági szervezetből – engem nem lehetett, mert nem voltam tag –, a többi bűnös fegyelmi büntetést kapott. *Pulu* később beigazolta, hogy nem a biológia ellen érzett haragot – orvos lett. A másik sztrájkoló, *Burgi*, Burgondi Margit volt, aki osztályfőnökünk megítélése szerint gyenge volt matematikából. Valóban – kétszer ment férjhez ugyanahhoz a férfihoz. *Kapsinak*, Káposztás Marinak három lánya született, mint örvendezve mondta, úgy, mint Csicsónénak. *Konyi*, Várkonyi Vera egy-egy suttyomban elejtett szellemes megjegyzésével a körülötte ülők életét vidámította meg az órák alatt. Gépészmérnök lett. A mosolygós, szerény *Élike*, Éliás Ica kultúrmérnöként, *Szisi*, Szilágyi Jutka vegyészmérnöként végzett tudományos munkát. Vőlegényét hűségesen megvárta 56 után kiszabadulásáig, aztán összeházasodtak. *Ocsi*, Ocskay Erzszi matematikus lett. Turistaként is szerették. Kirándulásairól vetített ké-

pes előadásokat tartott, hallgatóságának nagy gyönyörűségére. *Lemmichke*, Lemmich Rózsi is lelkes turista volt. *Eszti*, Bácsi Eszti volt a legjobb tanuló – mérnök lett. Év-folyamtársa elvált tőle. Eszti a Dunába vetette magát. Barátnője, *Kümi*, Kümmerle Mária nevére emlegette férjét, aki hűtlenül elhagyta: egy férfi miatt nem érdemes elkeseredni. *Vereske*, Veres Éva a sportban jeleskedett. *Lajos* igazában Bakos Lujzi volt, postás lett, a tisztesség példaképe, a nagynénik gyöngye, mint unokahúgai tanúsíthatják. A másik *Lujzi* teljes nevével szerepel Kiss Lujzaként osztálytársai emlékezetében. *Verébke*, Veréb Margit adminisztrátor lett. *Móric*, Bártfai Éva, a másik legjobb tanuló elektromérnöként végzett: professzorához ment feleségül. Ma hatékonyan szervezi az osztálytalálkozókat. *Zeusz*, Tamás Zsuzsa geofizikusként végzett az ELTE-n, az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. Év-folyamtársának felesége lett. Hangzatos

nevét azért kapta, mert *Hérával*, Pálincás Évával együtt üldögélt a szünetekben a farakáson, mint Zeusz a fellegek között. Éva orvos lett. *Zeuszka* padtársa és barátnője *Cingi* volt, Cingell Margit. Az *Ikek*, a két Jankovics, Rózsi és Anna nagyon hasonlítottak. Még a labdarúgás szeretetében is egyformák voltak. *Bíró Erika* műszaki rajzoló lett, talán mert kedves időtöltésének tartotta a lovak rajzolását. *Korda Éva*,

Varga Éva és Takács Ági becenevvé lett. Ági 56-ban a Lenin Intézettel tüntetett. Idegen nyelvi intézeti tanár lett belőle. *Robi*, Robotka Ibolya pénztárosnőként dolgozott, pedig nem szerette a matematikát. *Serc*, Jakab Rózsa azért kapta a becenevét, mert fizikaórán zavarában az osztály nagy mulatságára szekundum helyett ezt mondta.

Tanulmányaink végén mindegyikünk megkapta az érettségi tablót. Plusz egy nagyot is kapott az osztály, a tanárok képeivel. A hagyomány ellenére ezt nem ajándékoztuk az iskolának. Szétvágtuk, és sorsot vetettünk a tanárok képeire. Biné képére senki nem tartott igényt. Elégettük, és a hamuját kidobtuk az ablakon. *Dr. Gaáli Mária*t, több nyelv ismerőjét, a mi orosz tanárunkat *Kiskótyának* neveztük el. Volt ugyanis az iskolában egy *Nagykótya* is, aki ugyan nem tanított bennünket, de megkülönböztetésül ugyanezt a magyarított orosz nevet kapta. *Dr. Polgár Margit* magyartanárnőnk *Lóri* néven emlegettük: tarka, élénk színű ruhaviseletével érdemelte ki ezt az elnevezést.

Az utolsó tanítási napon Panni nénitől, Katona Anna osztályfőnökünktől mindenki kapott egy szál ibolyát a váli erdőből a választott szakma jelképes tárgyával. Az érettségi bizottság üléséről először Panni néni jött ki – sírva. Német Kati elbukott, egyedül az osztályból. Pótvizsgáznia kellett. Az osztályunk ablaka alatt jelent meg a katonaságból frissen szabadult vőlegénye, *Matyi*. Ajándéka menyasszonyának: egy üres lekvárosüveg. Így Kati elsőként ment férjhez. Több mint 60 éve boldogok gyermekeik és unokáik körében.

Berényi Zsuzsanna Ágnes

Latin lakomázás

Anyanyelvünk hivatalossá az 1844. évi II. törvénycikk alapján lett, addig a közműveltség nagy részét századokon keresztül a (magyarországi) latin hordozta. Ezért aztán sok latin szó került a magyarba. Ezek némelyike szinte magyarrá változott, többjüket pedig a mostani beszélők már alig ismerik. Petőfi Sándor versben mutatta be, miként keverték a latint a magyarra: „*Diligenter frequentáltam / Iskoláim egykoron, / Szekundá-ba ponált mégis / Sok számár professorom. / A poesisból is ebbe / Estem inter alia; / Absurdum pedig, de nagy, hogy / Ennek kelljen állnia*” (Deák-pályám). A mai olvasónak szinte már fordítani kell, hogy szorgalmasan látogatta az iskolát, mégis elégtelen osztályzatot adtak neki a tanárok; képtelenség pedig, hogy költészettanból is ezt kapott... A kollégiumok deákjai persze tanulták-tudták a latint, ám rajtuk kívül a magyar társadalomnak csak kis része ismerte, például a kismemesség csupán nagyjából, azonban konyhalatinságával is igyekezett elkülönülni, amint régi prózairodalmunk mutatja (például Jókai regényeiben).

Manapság itt-ott van latintanítás a gimnáziumokban és az egyetemeken, így a mai nyelvhasználatban számos esetben tapasztalhatni, hogy a beszélők a latinra visszamenő szavak jelentését magyar közegből ismerik – úgy-ahogy. Ennek egyik árulkodó jele, hogy magyar igeikötőket tesznek olyan latin eredetű igeikhez, amelyekre már a latin eleve rátette azt a nyelvi elemet (ez a *praepositio*), amely ugyanazt jelenti, mint a magyar igeikötő; az eredeti jelentést ismerve ez voltaképpen teljesen fölösleges.

Hallom, hogy valaki a cigányok „beintegrálódásáról” beszél, más valaki „beinvestál” egy vállalkozásba, ismét más „egybeapplikál” két címet, egyesek „leamortizálnak” és „ledegradálnak” valamit. Ezek a latin eredetű szavak majdnem úgy vannak használva, mint Petőfi és hajdani kollégiumi társai is tették, az igék ragozása a magyar nyelv szerinti. Csakhogy az *integrálnak* „részeket nagyobb egységbe foglal” jelentése van – az *in* előjáró felel meg a *be* igeikötőnek –, nem kellene tehát hozzátenni még egyszer, amint az *investál*hoz sem, hiszen az eleve *beruház, befektet*. A *leamortizál* és a *ledegradál* sem igényelné a magyar igeikötőt, mert ’értéket enyhít, leront’, illetőleg ’lefokoz, leront’ jelentésű a latin *a* (‘-talan, -telen’) és a *de* (‘le, el’) révén.

Némelykor a nyelvünkben régóta meglévő latin kifejezések, szólások pontos jelentését nem ismeri használója. Olvasom egy tudósításban: „Eleve és *ab ovo* hibás volt az eljárás”; az *ab*

ovo ’eleve, kezdetől’ jelentésű. (Az *ab* ugyanaz a *praepositio*, mint a fentebbi *a*, ugyanis két alakja van a latinban.) Itt szó szerint ’a tojástól’ a jelentés. Tudniillik a rómaiak a lakomázást tojással kezdték, almával, gyümölcsrel fejezték be. Innen a mondat: *ab ovo usque ad mala* – a kezdetől a végig. Hasonló a „közbotrányt okozó skandalum”, mert a *scandalum* jelentése bizony ’botrány, botrányos eset’.

Az utóbbi időben jött divatba az *anno* szó használata. Használói ’régén; hajdanán’ jelentésűnek vélik, holott a keltezés hajdani módjából ered: *in anno Domini* ’az Úr évében’. Csokonai Vitéz így rövidíti egy helyütt: „itt tsak ugy irtam hogy *A^o*”. Az ’év’ jelentésű szó latin alapalakja: *annus*. (A múlt században az *anno dacumál* latin-német keverék járta ’régén’ jelentésben a városi fesztelen nyelvhasználatban.) A közelmúltban új tévécsatorna indult, a sajtóban *Anno* néven említették. *Duna World* is van, névadójukban viszont nyelvi leleményesség nincs...

A ma már széltevében használatos *media* szavunk a latin *medium* ’közeg’ többes száma: ’közégek’. Nem csupán a latinból ered ismerethiány miatt efféle szó. A másság tisztelőinek bővítele a *cigányt* váltotta-váltja föl a *romával*, amely a cigányok önelnevezését jelentő szó többes száma. Magyarul e szavak nyelvtani forma szerint **mediákok* és **cigányemberekek* lennének, ám ne feledjük: a nyelv nem az arisztotelészi logika szerint alakul.

Vagy negyed százada az egyetemi indexekben a bölcsészkarokon szokás volt feltüntetni, hogy a hallgató nem tanult latint, ma már ez, sajnos, nyilvánvaló. A latin (eredetű) szavak körüli bizonytalanság innen is ered. Ugyanakkor e nyelvnek még mindig van bizonyos tekintélye, presztízse, mivel sok tudományág szakkifejezései latin (és ógörög) származásúak, használatukkal a műveltség látszatát lehet kelteni vagy stíláriss humort. Ezt bizonyítja, hogy latinossá alakítanak szavakat: egy fürdőt *hagymatikumnak* neveztek el, egy fénycsövekkel működő napozót meg *bronzáriumnak*. Persze eleink is tettek ilyesmit: *pipatórium* ’pipatartó állvány’; *szilvórium* ’szilvapálinka’. Utóbbit Jókai Mór például beszövi a színházlátogató csizmadiamester szavai közé: „Teresnyés uram közbeszölt, hogy előbb reggelizni illik; már készen áll a szalonna, kenyér és *szilvórium*” (Eppur si muove). Mikszáth Kálmántól is van rá példa: „A fölséges fagyos szalonna, rá egy-két kupica öreg *szilvórium* képezték azt a nagy összhangot akkoriban, amitől a magyar gyomor legszívesebben békült ki reggel” (Akli Miklós cs. kir. udvari mulató története).

Büky László

Beszélt nyelvi figyelő

„Sok orvosok”

Valószínűleg az idegen nyelvek, különösen az angol hatására terjedtek el az ilyen alakulatok. Néhány éve figyeltem föl arra, hogy a *sok* határozatlan számnévvél kifejezett mennyiségjelző után a jelzett szó egyre gyakrabban többes számba kerül. Néhány a feljegyzett mondataimból:

„Azt reméljük, hogy itt segítenek majd nagyothalló kisfiunkon – olyan *sok orvosoknál* jártunk már!” (hétköznapi megszólaló)

„*sok*, pénzzel kapcsolatos *döntésekre* van még szükség” (banki szakember, Magyar Rádió)

A fentiekhez hasonló: „hihetetlen mennyiségű *kéziratok* birtokába jutottunk” (Magyar Rádió)

Köztudott, hogy nyelvünkbe – jórészt a német hatására – az elmúlt egy-két évszázadban bekerültek ilyenféle többes számú alakok: *Mindenszentek* – Allerheiligen, *minden körülmények között* – Unter allen Umständen stb. A mostani, meglehetősen gyakran hallható többes számú jelzett szó a *sok*, *minden*, *összes* határozatlan számnévvél kifejezett mennyiségjelző után nagy valószínűséggel az angol (és kevésbé a már eléggé elfeledett

orosz) nyelvi tanulmányok hatására jelent meg beszélt nyelvünkben, majd az anyanyelvhasználók egy része követte és követi a hallott mintát.

Nő – férfi

Főleg a kereskedelmi tévécsatornák híradásaiban használják (konok következetességgel és egyhangúsággal) a *nő* és *férfi* kifejezést mindenfajta pontosító jelző nélkül, bármilyen korosztályhoz tartozó polgártársunk nemének megjelölésére. Pl. a 21 éves *nő*, a 43 éves *nő*, a 81 éves *nő*, a 21 éves *férfi*, a 79 éves *férfi*. Talán szerencsésebb (és tapintatosabb) lenne, ha némi stílusérzékkel így bővítenénk ki a fenti jelzős szerkezeteket: a 21 éves *fiatal lány*, a 43 éves *asszony*, a 81 éves *idős asszony* vagy *hölgy*, a 21 éves *fiatalember*, a 79 éves *idős úr* vagy *férfi*. Számomra leginkább a balesetekről szóló híradásokban rendkívül rideg és egysíkú az állandósult *nő* és *férfi* kifejezés.

És hogy kissé vidámabb legyen a zárás:

„Boldogulás új évet!”

– kívánt az egyik vonatvezető újév napján kollégájának a Gödöllőre induló HÉV-szerelvény mellett elhaladva. Ez viszont nagyon tetszett!

Sz. Györfly Sarolta

Nyelvi tévedések, furcsaságok a médiában

2013. március 29-én Ferenc pápa első beszédét fordította a magyar tolmács. Szakszerű, magyaros mondatokat hallhattunk az első mondatot követően. A pápai megszólítás viszont kissé furcsára sikerült, mert a „fratelli e sorelle” magyarul *testvéreim és nővéreim* formában hangzott el. A magyarra jellemző *testvér* szó nem található meg az ismertebb idegen nyelvekben, ez minden nyelvkönyvben benne van. A pápa azt mondta, hogy *fivéreim és nővéreim*, ahogy ez az olaszban, franciában stb. van. Ha csak azt mondjuk magyarul, hogy *testvéreim*, ezzel azt fejezzük ki, hogy nemüktől függetlenül gondolunk a nőkre és a férfiakra.

A nem éppen költői nyelven írt dalszövegek is tartogatnak nyelvi meglepetést. Három-négy éve terjeszti egy dal, hogy „van egy ország: Portugál”. Ha ez igaz, akkor van *Kolumb*, *Grúz*, *Lib* ország is. Eddig úgy tudtuk, hogy az *-ia* végű országok e nélkül a képző nélkül melléknevek vagy nem létező alakok (*kolumb* nincs, *szír*, *grúz* van).

Egy másik dalban *-ús* és *-és* végződésű szavakat sorolnak fel, köztük a *napfelkelés* is szerepel. Ha humorosan akar-nánk tanácsot adni a szerzőnek, akkor azt mondhat-nánk, hogy legyen *népfelkelte* a *népfelkelés* helyett (ha már a *napfelkelte napfelkelés* lett).

A sportközvetítések is szolgálnak nyelvi furcsaságokkal. Az egyik edző az „utolsó *hajszáiban* is meg akar kapaszkodni” *szalmaszál* helyett, a játékos a Fradi szereplésével kapcsolatban *keserű szőlőt* emlegetett, a Sport Klub riportere *csitriknek* nevezte a fiatal (férfi!) labdarúgókat, a Sport 1-ben ez hangzott el: „*Lehúzták róluk* a vizes lepedőt”. A kézilabdás azt mondta 2014. január 18-án, hogy „védelmünk *szilárd sziklán* állt” (*sziklaszilárdra* gondolhatott).

Sok megszólaló alkalmaz, bármilyen területen dolgozzon is, olyan nyelvi fordulatokat, amelyek nem tartoznak a művelt köznyelvbe. Riporterek, politikusok egyre többször használják a *-tól*, *-től* végződést a hasonló határozó megszokott *-nál*, *-nél* ragja helyett: „*az inflációtól* nagyobb mértékben emelkednek a juttatások”, „*délen tizenöt foktól* is melegebb lesz”. Gyakran halljuk a dunántúli nyelvterületekre jellemző rövidebb határozószókat: *rajt'* van a listán, *benn'* van a pakliban. Szívesebben hallanánk zárt *é*-vel beszélőket a parlamentben és a rádiósok között. A parlamenti felszólalók közül három-négy használ zárt *é*-t, *ö*-zöt csak egy van. A sok-sok rádiós közül egyet sem lehet hallani ezzel az *é*-vel, pedig a Kárpát-medencének szinte minden pontján használják; elég volna „fülelni” a buszokon, vonatokon, piacon, sporteseményeken.

A médiában dolgozók szövegeit már többször bíráltuk, de szinte minden marad a régiben. A *hozzátette* minden híradás kedvenc szava lett, néha három perc alatt ötször is szerepel. Nem értjük, hogy egy 20–30 másodperces szövegben honnan kezdve *tesz hozzá* bárki bármit. Egy közléshez szokás az esetleg kifelejtetett dolgot hozzáfűzni, mint a levelek utószavában, aminek latinosan *P. S. (post scriptum)* a neve.

A politikusok, a sportolók az építkezéssel kapcsolatos szavakat kedvelik mostanában: lehet *építkezni* a vereségből, döntetlenből, győzelemből. A politikusok *alulról építkeznek*, a sportoló a sérülés után *építi fel* újra önmagát. A közhelyek száma is tovább bővül: a *többször*, *sokszor* helyett azt mondják, hogy *nem egyszer*, *nem kétszer* (még jó, hogy nem *kettőszer!*); a *legkisebb*, a *minimális* összeg *alsó hangon* is pl. ötezer; az *ő is ember* (tehát gyarló, esendő) helyett *ő is emberből van*. Naponta hallhatjuk, hogy szinte minden *fenntartható*.

Olyanok is követik a nyelvtanilag helytelen megoldásokat, akik készültek a nyilatkozatra, vagy egyetemet végzett segítők vannak. Az *aki* vonatkozó névmás már-már kiszorítja az *amelyet*, *amit*: a cég, *aki*; az állam, *aki*; a párt, *aki*. Egyeztetési hibák: a *szakmunkásoknak* dolgoznia kell; a *tűzoltóknak* részt kell vennie a továbbképzésen stb. A köznyelv megoldja: a *szakmunkásoknak dolgozni* kell, a *tűzoltóknak* részt kell *venni*... Mindennapos hiba: élettelenre mondják az *ő* névmást. *Ő* a magáé? *Ő* már elkelt. Az *ő* egy táska és egy fej káposzta volt!

A reklámszövegeket sokszor bíráltuk már lapunkban. Legújabbban arra szólítanak fel, hogy ezt és ezt a terméket *imádjuk*. Különös lelkületű ember lehet az, aki imádjá a locsolócsövet, a praktikus sétatobot vagy a sarokreszelőt...

Végül megemlítem 2013 mindent elsöprő köszönését, amely zengett a pénztáraknál, üzletekben, piacokon. Fullasztó kánikulában, a márciusi hófúvásban, minden napszakban ezt hallottuk: *további szép napot!* Hogy addig szép volt-e vagy sem, hogy már este volt és sötét, nem számított. Ezek helyett az automatikus, minden érzelem nélküli köszönések helyett szívesebben hallanánk egy kedvesen mondott, megszokott *viszontlátásra!* búcsúást.

Kovács József

Ühüm

Senki nem vitatja, hogy a média közszereplőinek óriási szerepük van nyelvünk alakulásában, hiszen a tévében, rádióban elhangzottak nap mint nap beivódnak a széles közönség nyelvi stílusába, sőt azokat mintáértékűnek fogadja el a többség.

Mindezekre való tekintettel egyáltalán nem mindegy, hogyan ejtik a szót a műsorvezetők. Engem egyre inkább zavar a nagyon elterjedt, de főként a Hír TV és a Duna TV műsorvezetőinél, főként a beszélgetések, interjúk során megjelenő *ühüm* (amely persze nem pontosan így hangzik el, hanem zárt szájjal, ajaknyitás nélkül, két szótagos hümmögésként, de ez megjegyzésem tekintetében voltaképpen lényegtelen). Nyelvünk annál gazdagabb, hogy csupán e szóval reagáljanak az interjúalany, beszélgetőtárs érveire. Észrevételemet jeleztem a Duna TV-nek, de semmi nem változott. Úgy gondolom, az Anyanyelvpolók Szövetsége lenne hivatva e megrögzött szófordulat – ha nem is kizárására, de talán – ritkítására, és ezáltal érdekesebbé, fordulatossabbá lehetne tenni a beszélgetéseket.

Szakács Attila Imre
(Szatymaz)

SZÁLKÁK

Kreativitás

Egy kerületi lap egyik cikke így kezdődik: „Bár a kreativitás idegen szó, gyakran mégis az az érzésünk, mintha ezt a képességet a magyarok találták volna fel.”

Bizony, a *kreativitás* idegen szó, de van rá magyar, nem is egy: *találékonyság, ötletesség, leleményesség, alkotó szellem*. Sajnos, ma nyelvileg kevésbé vagyunk leleményesek, nemcsak kevés új magyar szót alkotunk, még a meglévőket sem találjuk meg.

A cikk további részében is hemzsegnék a fölösleges latin szavak: *rekvizitum, kollekcio, produktum, installál, emblematis, objektum, szubjektum*. A *kollekcio* magyarul *gyűjtemény*, de sok esetben nem az idegen szó első jelentése illik szövegünkbe. Egy parányi gondolkodással meg lehet találni a megfelelő magyar szót. Például a *rekvizitum* első jelentése 'kellék', de itt: „művészek, tudósok, sportolók rekvizitumai” egyszerűen (*használati tárgyai*). „A legegyszerűbb eszköz ... is magasztossá válhat, ha tudjuk, mily tiszteletet parancsoló *produktum* született általa.” A *produktum* általában *termék* vagy *alkotás*, de itt inkább *teljesítmény*. „Felkértem ... festőket és szobrászokat, hogy *installálják* egy-egy alkotásukba a pipák, botok ... sokaságát”: *szekesszék* bele egy-egy alkotásukba; „*emblematis* tárgyai” helyett írhatta volna, hogy *jellegzetes* vagy *jellemző* tárgyai. *Objekt* és *szubjekt* magyarul nincs. (Ahogy leírtam, alá is húzta a helyesírás-ellenőrző.) Magyarul a latin szavakat, ha már használjuk őket, nem angolosan-németesen csonkítva, hanem eredeti végződésükkel együtt használjuk: *objektum* = *tárgy*, *szubjektum* = *egyén*. A *relikvia* egyébként *ereklje*, de híres emberek tárgyairól ezt nemigen mondhatjuk, inkább azt, hogy *emléktárgy*.

„K. T. ötlete a hazai képzőművészek színe javát olyan *kreatív alkotásokra* ösztönözte...” – *eredeti* alkotásokra.

Ugyanezt tapasztaljuk, akárhol hallgatunk tudományos előadást, még ott is, ahol a magyar nyelv védelme a téma. Nincs *sajátos*, csak *specifikus*, nincs *szempont* vagy *nézőpont*, csak *aspektus*. *Tüntetés* helyett *demonstrációt* mondanak a tévében, és ha egyszer elhangzott a *robbanás* szó, a következő

mondatban *detonáció* van. A *megelőzést* már nemcsak az orvosok mondják *prevenciónak*, s a hagyományörzők a nyelvi hagyományra fittyet hányva *tradícióról* beszélnek.

Nem minden idegen szót tudunk nélkülözni, némelyik olyan sajátos fogalmat nevez meg, amely azelőtt nem létezett. Ezek gazdagítják nyelvünket, de azok, amelyek meglévő magyar szavakat szorítanak ki, szegényítenek.

Köszönhető

„Mára már orvosi végzettség nélküli színészek és más hírességek az oltásellenes mozgalom fő szószólói. Nekik köszönhető, hogy a több évtizedes munkával majdnem megállított betegségek megint képesek járványokat okozni a fejlett nyugaton.” Nem úgy fest, mintha a cikkíró hálás lenne az oltásellenes mozgalmaknak a járványok újjáéledéséért. Ugyanúgy nem örül, ahogyan én sem örülök annak, hogy járványszerűen terjed a *köszönhető* szónak voltaképpeni jelentésével ellentétes használata. Lépten-nyomon ilyen mondatokkal találkozunk: „Ennek *köszönhetően* 4 órát késik a gép.” Már akármilyen is az ok, nem hiszem, hogy bárki is örül a késésnek. Az erős lehelésnek *köszönhetően* jeges, jégbordás utakra kell számítani Kaposvár, Marcali térségében”; „... hogy megszabaduljunk a gyarmatosítás modern kori formáitól, amelyeknek keresztülmegyünk, *köszönhetően* ezeknek a bankoknak és multicégeknek...”; „A félresikerült kárpótlás ennek is *köszönhető*.”

Vannak semleges vagy éppen rosszálló megoldások: *nekik róható fel*, *nekik tulajdonítható*, *az ő számlájukra írható*; *az erős lehelés miatt*; *ezért*, *emiatt*, *ennek következtében*; *ennek tudható be*; a félresikerült kárpótlás *ennek a következménye*.

Merthogy

Akkor vettem észre, hogy a *mert* már szinte nincs *hogyan* nélkül, amikor már magam is így mondtam: *merthogy*. Rám ragadt. Pedig mennyit bajlódunk azzal, hogy túl sok a *hogyan*! Nem győzzük kerülni, hogy legalább egy mondatban ne legyen kettőnél több. A *merthogy* semmivel sem több, mint a *mert*. Valószínűleg a *minthogy*-ből ragadt át rá a *hogyan*, „*merthogy*” ugyanazt jelenti. A *minthogy* viszont a *mint ahogyan* összevonódásából keletkezett, tehát ebben van létjogosultsága a *hogyan*-nak. De ugyanerre szolgál a *mivel* és a *hiszen* is. Tobzódhatnánk a választékban. Miért nem tesszük?

Buvári Márta

Jeges vagy jegeces?

Kezdetben volt a *jég*. Ez a finnugor szó messzi századok óta él nyelvünkben; jelentését és alakját – meg persze a hőmérsékletét – aligha kell magyaráznunk. Kétségkívül van hozzá köze a *jegec* szónak, amely azonban a nyelvújítás terméke: írott formában először csupán 1842-ben bukkant föl. Jelentése: *kristály*, de azóta ez az utóbbi szavunk erősebbnek bizonyult. A *jegec*, sőt egy-két képzős alakja úgyszólván kikopott szókészletünkől. Olykor azonban mégis találkozunk velük: szándékos archaizálástól, netán választékos megfogalmazástól vezettetve használják őket. Ám minden *jegeces* mondatot külön meg kell vizsgálnunk: vajon azt akarta-e mondani papírra vetőjük, amit a szó vagy a belőle képzett másik szóalak valóban jelent?

Nemrégiben az elősorban költő Dsida Jenő prózakötetét olvastam. „A félszáz esztendő Ady Endré”-nek szentelt megemlékezésében találtam ezt a mondatot: „Minden szava élesen elhatárolódó és keményen *kijegecedett*.” *Jegec* – annyi mint: *kristály*. *Kijegecedett* – nyilván: *kikristályosodott*. A szerző tehát helyesen használja. Ideírom Tótfalusi István Vademecumából az ő szemléletes idézetét Ambrus Zoltántól: „Mindez még nem ülepedett le; érzelmei még nem tudtak *jegecesedni*.” Ez is helyénvaló szóhasználat.

Friss olvasmányaim közé tartozik az Új dal énekeljete című, angolból fordított vallási könyv is. Idézendő mondatomban ugyancsak szerepel egy *jegec*-származék. Kérem,

figyeljek meg azt a három befejezett melléknévi igenevet, amelyek között másodikként, tehát középen foglal helyet elemzendő szavunk: „elkövetjük azt a hibát, hogy a kultúrát valami megfagyott, *jegecesedett*, megkövesedett és mozdulatlan valaminek tartjuk”. Tehát: *megfagyott*, *megkövesedett*, sőt *mozdulatlan*... Ezek meglehetősen negatív stílustöltésű szavak. Kiri közülük a *jegecesedett*. A 'kikristályosodott' jelentés ugyanis pozitív stílárius töltettel bír: ha valami *kijegecesedett*, azaz kikristályosodott, akkor annak értéke van. De vajon itt ezt jelenti-e? Semmiképp! Ha valami megfagyott, megkövesedett, akkor korántsem ez a *jegecesedett* való a felsorolásba! Mondhatnám, bár némiképp csúszkorg, azt, hogy: *jegecedett*. Talán inkább: *jéggé fagyott*. Ám ez aligha ad többet, mint az előtte álló *megfagyott* forma. Lám, a választékosságra törekvésből így lesz bőbeszédűség!

Jó két évtizedes példamat már elsütöttem valahol, álljon itt mégis, mégpedig a jelenség illusztrálására. Az Álomfejtés című gyűjteményben olvashattam: „Gyöngy. Könnyekből, fájdalomból *kijegecedett* érték.” Érték? Akkor ez aligha lehet fagyos! Épp itt lenne helytálló ez a másik szó, ez a másik jelző. Azaz: *kijegecesedett érték*.

A fentebbiek megerősítik mindenkor figyelmeztetésem jogosságát: a tő azonossága nem okvetlenül jelenti a származékok azonosértelműségét. Más tehát, ha a pap nagybőjtben *meghamvaz*, és megint más, ha halálunk után *elhamvasztanak* bennünket. Nekem már régóta ez a *kijegecesedett* véleményem.

Holczér József

(Át)ejtések

Ugye, mindenki hallotta már az Auchan áruházlánc nevét „óson”-nek ejteni? Ám ez az angol *ocean* ejtése, az Auchan pedig francia, ezért „osan”-nak kell mondani.

Vannak olyan esetek is, amikor ugyanazt a betűsört ejtik másként két nyelvben. Ilyen a Michael név, s az ezt igazoló példának szomorú aktualitást ad Schumacher sibaesete. Egy január 3-i híradásban hangzott el, hogy „6. napja van kómában (fonetikusan írom) *Máijkl* Sumaher.” Pedig ő nem angol (illetve amerikai, mint például Michael Jackson volt), hanem német, így nevének ejtése „Mihael”.

Ugyanezen okból „bráj” a Braille, s nem angolosan „brej”, ahogy gyakran hallani a médiában. Louis Braille, a vakírás felalálója ugyanis francia pedagógus volt.

Ugyancsak közkeletű hibás ejtése a Sopianae cigarettának a „Szofiáne”. A szó a hajdani Pannonia provinciában, a mai Pécs területén fekvő település latin neve, tehát nem görög, ahol a *ph* hangértéke „f” – ám itt még *ph* sincs, csak *p*. Mégis még engem néznének csodabogárnak, ha egy trafikban – helyesbíték: nemzeti dohányboltban – „Szopióané”-t kérnék. (Még jó, hogy nem dohányzom.)

De tudok még említeni olyan eseteket, amikor engem tartának műveletlennek, ha helyesen ejtenék egy-egy szót. Kevesen tudják például, hogy az eredetileg olasz *burlasz* szót a németből vettük át, így „u” marad benne az *u*, nem lesz angolosan „ö”.

Személy szerint szívesen mondanám a Nike amerikai sportszermárkát is „Niké”-nek „Nájki” helyett, hiszen a győzelem görög istennőjéről kapta a nevét.

Olyat is hallottam már, hogy Carlo Pedersoli művésznevének (Bud Spencer) első tagját „u”-val kell ejteni, mert az a Buddha rövidülése, s ez angolul is „u”-val van. Aztán legújabbban azt olvastam, hogy a színész kedvenc sörmárkájának nevét vette föl, ezt viszont nem tudom, hogy ejti az angol – bár akár ez is lehet „u”-val, hisz az eredete a német Budweiser.

De nem kell föltétlenül idegen szó ahhoz, hogy meggyűljön a bajunk az ejtéssel. Az első ilyen példában azért még nagy szerepet játszanak egyéb nyelvek is. A Kereskedelmi és Hitelbank gyakori *K&H* rövidítésére gondolok, amelyet előszeretettel ejtenek így: „ká end há”. De miért „end” (*and*)? Az & jel a latin *et* (‘és’) jele, amelyet az angolok „end”-nek mondanak, a magyarok pedig „és”-nek – ahogy ez a régi cégnevek & *tsa*. eleméből is látszik. Kimondva ugyanis ez így hangzott: „és társa”.

A másik gondot a régies helyesírású családnevek okozzák. A régen éltekkel kapcsolatban nincsenek följegyzések az ejtésről, így nem lehet eldönteni, hogy például a bibliafordító Károli Gáspár nevét tényleg „Károli”-nak ejtették-e, vagy esetleg „Károlyi”-nak.

De nem kell ilyen messzire visszamenni; a XIX–XX. század fordulóján élt Dékányi Árpád rajztanár, a halasi csipke szülőatyja, és a halasiak ma már nem tudják, hogy valóban így kell-e mondani a nevét, vagy „Dékányi”-nak, esetleg „Dékány”-nak (ilyen családnév ma is van Halason).

A Jósika utcanév betű szerinti ejtése viszont biztosan hibás. Még a helyesírási szabályzat is hozza példának a hagyományos írású családnevek között: Jósika [e.: józsika]. A reformkori politikusról, íróról, Jósika Miklósról elnevezett utcát a halasi médiában következetesen „s”-sel hallhatják a tanulók, akik ezek után nem akarják elhinni, hogy az az s: „zs”.

Az már jobban ismert, hogy Battyányt „Battyányi”-nak mondjuk – bár azért az országos médiában is hallottam „Battyány” térről beszélni.

Ez az *y* másutt is képes zavart okozni. Azt, hogy a Kodály betűsor utolsó két jegyének hangértéke „j”, mindenki előtt világos, más esetekben azonban a számomra egyértelmű ejtés is megkérdőjeleződik. Mostanában többször hallottam „Mohoj”-nak Moholy-Nagy László első névelemét. Pedig hát az eredetileg Weisz László nevű későbbi híres festőművész az őt felnevelő nagybáty, dr. Nagy Gusztáv nevéből és a gyermekkorra helyszínéül szolgáló Mohol (ma szerbül Mol) település nevéből alkotta meg művésznevét: moholi illetőségű tehát.

Hamarjában ennyi példa jutott eszembe. Remélem, ezek „ejtéskönnyítőül” szolgálnak olvasóink számára.

Balog Lajos

Bivak

A magyar hegymászó himalájai tragédiája kapcsán kerültek a köztudatba a *bivak*, *bivakol*, *bivakolás* szavak. A kiemelt figyelem, érdeklődés miatt érdemes megismerni jelentésüket, használati körüket.

A *bivak* szó jelentését Tótfalusi István Idegenszó-tára (Tinta, 2005. 117) – utalva régiességére, elavultságára – első helyen *katonai sátorborként* határozza meg, majd mint *szabad ég alatti táborozást* is megemlíti. Igei származékszavát, a *bivakolt* pedig csupán katonai szóhasználatában mutatja be: *szabad ég alatti táborozik*. A szótár a jelentésmagyarázat mellett a *bivak* etimológiáját is feltárja. Eszerint a szó az alnémet *biwake* 'a ki-segítő őrcsapat szabad ég alatti tartózkodása' kifejezésre nyúlik vissza (*bi-*, ném. *bei* 'mellett, mellék-' + *wake*, ném. *Wache* 'őrség'), innen került át a franciába (*bivouac*), majd a németbe (*Biwak*), ahonnan *bivak* alakban vettük át. A szótár a szót nem hozza összefüggésbe a hegymászással, illetve a magashegyi táborozással.

A *bivakot* megtalálhatjuk Tolcsvai Nagy Gábor Idegen szavak szótárában (Osiris, 2007. 135) is, amely azt a franciából származtatva első jelentésében ugyancsak *katonai sátorborként* definiálja, második jelentésében pedig *alkalmi, ideiglenes táborozás szabad ég alatti (főképp hegymászásakor)* szerkezetet értelmezi.

Ugyancsak francia eredetű szónak minősíti a *bivakot* a Magyar nagylexikon (Akadémiai Kiadó, 1994. 4. köt. 96), a következő jelentésmagyarázattal: *régebben katonai sátorborként; általános értelemben szabad ég alatti táborozás, az alpinisták*

hosszabb-rövidebb tartózkodásra berendezett táborhelyeinek elnevezése. Ezt követő szócikke a *Bivak-barlang* földrajzi név, amely paleolitikus lelőhely a Pilis hegység nyugati lejtőjén.

Bár a sajtó a *bivak*, *bivakol* szavakat az említett tragédia kapcsán a himalájai hegymászáshoz kapcsolta, az a barlangszathoz is köthető. Bár a magyarországi barlangokban nem szükséges bivakolni – erre Európában leginkább az alpesi barlangokban kerülhet sor –, nyelvünkben is kialakult a *kénysszerbivak* vagy *bivakolás*, illetve az *előre tervezett* vagy *normál bivak* fogalma. Az előbbire váratlan helyzetben kerül sor, amikor a barlangászok kénytelenek hosszabb időt a mélyben tölteni, míg az utóbbit előre betervezik a barlangi túrába.

Szóalaktani szempontból érdemel figyelmet a 'bivakzsák' jelentésű *bivi* alak. Kialakulásában vélhetőleg több dolog is szerepet játszott, így akár a *Mountain Equipment Ultralite Bivi*, a *Trekmates Bivvy Bag*, a *Salewa Bivibag PTX* márkanevek, az angol nyelvi *bivy*, *bivvy*, *bivi* alakok, de bizonyára erőteljesen hatott a szóvégi *-i* játszi képzőként való értelmezése is.

S nem csupán a szóalaktani viselkedés, hanem a jelentés kiterjesztése ('nem hivatalos alvóhely') is tartogat meglepetéseket. Az interneten (www.zseninfo.hu) arról olvashatunk, hogy Ausztriában a legtöbb autópálya-parkolóban kiválóan lehet *bivakolni*, sőt sok helyen még sátor is állítható.

De megmaradva az eredeti jelentésnél, a *bivak*, *bivakolás*, valamint a szócsaládjukba tartozó szavak (*bivakzsák*, *sátorbivak*, *függő bivak*) a hegymászás és a barlangászat szakszókincsébe tartoznak. Atmenetileg jelentek meg a napi hírek között, sőt időlegesen vezető helyre is kerültek. Így jelentésüket az ezekkel a sportágakkal nem foglalkozó olvasók is megismertették.

Gasparics Gyula

Ady Endre: A Kalota partján

Száz éve született Ady Endre szerelmi lírájának ez a gyöngyszeme. A Kalota partján az eredetiben kézzel írott, kötetben nyomtatott versszöveg. A szövegmondatok két szakaszra, egy 15 és egy 16 sorosra tagolódnak. A szövegösszetartó erőt a kalotaszentkirályi hívek pompás, „tempós” vonulásának leírása, valamint a költő ifjúságának felidézése adja.

A szövegmondatok mellé- és alárendelő viszonyban kapcsolódnak egymáshoz. Bennük a birtokos személyragos (-jeles) szavak erősítik a grammatikai kohéziót: *fejükből, reám, szemei, magam, ifjúságom, magamat, szivemben, áhitata*.

Az igék nagy része egyes szám harmadik személyű: *föl-emelte, száll el, vegyül, nyilaz*. A leírás során a *mentek át* többes szám harmadik személyű igealakkal láttatja a „pompás magyarok ... tempós vonulását”, majd az ifjúságát felidéző sorokban – „vidám kamasznak látom magam...” – egyes szám első személyű igét olvashatunk. Az olvasót is odavarázsolja a Kalota partjára: „a Kalota folyón, a hidat, a dombon”, majd „az én örök-bús ifjúságom, a végső csapásig, a szivemben” határozott névelős szavakkal saját sorsát láttatja.

Jelentéstani elemként „a Kalota partján” és a „mennyi szín” ismétlést említsük, illetve a mindkét szakaszt lezáró „Biztosság, nyár, szépség és nyugalom” sort. Ezek a halmozott főnevek egyben a költemény kulcsszavai is. Jelentéstani elem a felsorolás: „És fehér és piros és virító-sárga, / Izgató kék és harcos barna szín...”, „nyugodt, nagyságos arcok, / Ékes párták...” Mellettük a szakasz záró sor: „Biztosság, nyár, szépség és nyugalom.” S a fiatalságot idéző felsorolás: „Vonzódás, drága üzetés, / Csapongás a végső csapásig...” A szöveg címe témamegnevező, utal a szövegre.

A költemény keletkezésének körülményeiről Vincze Géza tanulmányát idézhetjük (Az Ady Endre Általános Iskola emlékkönyve, Kalotaszentkirály, 2013): „Gyermekkoromat ott töltöttem a Kalota partján! S legszebb emlékem, mikor a kalotaszentkirályi nép, amelyből én is származom, színes ruhában onnan nézi az elvonuló sokaságot... S jól emlékszem, mikor néprajztudósaink egyike, kik sűrűn járják Kalotaszeget, a tudós Hermann Antal hátunk mögött elragadtatásában felkiáltott: – Lábon járó tulipánok! Hát ezt a képet látta Ady Endre 1914. június elején... Élete egyik legboldogabb napja! Együtt ülnek a Kiszely-kert »tengerpart«-nak becézett magaslati pontján... a költő, Bertuka, a két öreg, kilencven éve felé ballagó Kiszely lány és Vincze Imre kalotaszentkirályi tanító... Elöl jönnek piros csizmában a lányok, szemérmes fejtartással a pártát viselő menyasszonyok, a felhajtott aljt, »muszuly«-t hordó menyecskék – s csöndes beszédben, tempós léptekkel az idősebb férfiak és asszonyok.

A költőt foglyul ejtette a látvány... Szeme boldog lázban gyígel. S míg a többiek beszélgetnek, a világ legérzékenyebb lemezén elkészül a kép, melynél szebbet senki sem festett Kalotaszegről... Azzal este kéri meg Ady Endre a nagymamától, özv. Török Károlynétől Bertuka kezét...”

Kós Károly szerint „a mai kalotaszegi magyar népviselet egykor egész Erdély, sőt talán Magyarország magyarságának is viselete volt. Bizonyos az, hogy a múlt század harmadik negyedében a Küküllő menti vármegye jobbágy székely népének asszonyai még viselték a kalotaszegi muszujt”. Ady Endre első kalotaszegi látogatását is festői képpel írta le Kós: „Délelőtt érkeztek, és Szentkirály meg Zentelke kálvinista népe éppen a templomból igyekezett kifelé. És aki valaha látta Kalotaszeg magyar népét templomba vonuláskor, avagy a templomból széledéskor, aki tudja, hogy Szentkirály-Zentelke magyarsága egyike a gyönyörű kalotaszegi nép leggyönyörűbbjének, és ez a falu maga is a legszebbek közül való, aki elképzeli a szentkirályi

lyi kálvinista templomot, ahogyan a dombon, a lombok között áll, a domb alatt a kanyargó Kalota vizét a nagy hídjával, azon túl a lombos, virágos, színesen ékes falut, melynek népe páratlan ősi viseletében, méltóságosan, lassan jó ki a cinteremből [= temetőkertből] és kanyarodik le a templomdomb útján a hídra, az elhiszi nekem, hogy ennél csodálatosabb kép alig-alig lehetséges.”

Hogyan került Kalotaszentkirályra a költő? „Az előzőtt Léda helyett egy intézeti lányt fűj be a végzet. Míg szívét az utolsó látomások zúzzák, a vén legénynek van ideje ezéért a lányért harcolni s mint feleségével összebújni, együtt bujdosolni...” – írta Németh László *A vitathatatlan Adyban*. Boncza Berta kezébe egy svájci leányinternátusban került Ady Endre *Vér és arany* című kötete, levelével megkereste a költőt, a levélírásból meghívás lett, s Ady 1914 tavaszán látogatott el Csucsára, innen kocsikáztak ki Bertuka szentkirályi rokonaihoz.

A költemény valóságos és elképzelt elemek ötvözete. „A pártját ritkító, festői látvány ihlette erre az életörömből fakadó remekre. De nem marad meg az íródeák ábrázolásnál, hanem, és ez már az expresszionisták írásmódjára vall, előbb szemében a valóságos kép látomássá tágul, [...] majd a színekben pompázó, tobzódó, elvonuló nők arcán felismeri [...] a testi látszat alatt forrongó vágyakat, aztán visszaréved ifjúsága szerelmeire, hogy megint belezökkenjen a látott valóság megnyugvást sugalló, erőt adó nyári jelenébe...” (Rába György) S e valóságban a költő Bertuka-Csinszka szemét is megidézi: „S imádkozva nézni e nagy szemekben / Magamat és mint vagyok bennük.” Egy szólásunk szerint *a szem a lélek tükre, az őszinte ember a másik szemébe néz, véleményét a szemébe mondja*. Ami tetszik, arra *szemet vetünk*, ami nem tetszik, azt társunk *szemére vetjük*... Ami drága a számunkra, az a *szemünk fénye, szemünk világa*... A régiek hittek a szemmel verés „tudományában” is. A szem a költészet ősi, fontos motívuma Balassitól máig, fölidézhetheti az ember jellemét, egyéniségét, teljes valóját. Ezért nem véletlen, nem játék – sokkal inkább „varázslás” –, hogy a versből Csinszka szeme pillant reánk...

**Száz éve született
Ady Endre szerelmi
lírájának
ez a gyöngyszeme.**

A szöveg magyar nyelvű, mai írott, érzelmekifejező, szépirodalmi alkotás. Stílusa is szépirodalmi. Egyetlen nagybetűvel írott szava stílusértékű: *Sorsom*, a második szakaszban. A versben csupa jó hangzású szó szerepel, ezek alapján szerepelhet a két versszak végén a refrén. Talán ezért sem igényelte a költő a rímeiket.

A vers szavainak szóközi jelentésére ráépül a szövegösszefüggésből adódó érzelmi-hangulati többletjelentés. Az összetett szavak is ezt az érzelmi töltetet erősítik: *virító-sárga, papi-beszéd, leány-szemek, örök-bús, átvonult, belémköltözött*.

A minőségjelzős szó szerkezetek is stílusértékűek: *pompás magyarok, ölelő júniusi nap, izgató kék, harcos, barna szín, nyugodt, nagyságos arcok, ékes párták, nyári illattal, pompás vonulások, húsz éves, vidám kamasz, drága üzetés, templomi népség*...

A szövegmondatok kijelentő mondatok, de érzelmileg telítettek, közelítenek a felkiáltó mondatához. A névszói állítmányok szerepe miatt a szöveg nominális stílusú, a költő egyenes beszédét tartalmazza.

Nemeskürty István szerint „Bizonyosság, béke, nyugalom, szépség szólal meg” ebben a versben. Ezek akkor kapnak igazi tartalmat, ha arra gondolunk, hogy mindez a halál, az igazi halál küszöbén fogalmazódik meg. „Mintha fordított szerelmi életet élt volna át Ady Endre: huszonévesen a várt halált, a szégyent, megsemmisülést – halálra váltan pedig a békét, szépséget, kiegyensúlyozottságot.”

Málnási Ferenc

Kerül, amibe kerül?

A köznyelvben, de különösen a hivatalos közleményekben és a hivatalos hölgyek/urak megszólalásaiban újabban csaknem minden *kerül*. Még jó, ha csak egy eseményre *kerül sor*, bár nemrégiben már azt is olvastam egy újságban, hogy „ezek után *földrengésre került sor*”. (Pedig, ha jól értem, *sor* helyesen csak előre tervezett vagy várható eseményre *kerülhet*.)

No, de ez hagyján! Néhány hete gyűjtöm újságcikkek-ből, rádió- és televízióműsorokból, szövívők nyilatkozataiból, mi mindenre *kerültek* dolgok, emberek. Íme a nem teljes eredmény: *kialakításra, jóváhagyásra, kiegyenlítésre, rendőri elfogásra, megrendelésre, betakarításra, meghallgatásra, felfüggesztésre, kihelyezésre, bevezetésre, kivételre, kiszervezésre, beszerzésre, bejegyzésre, ki-*

toloncolásra, cáfolásra, kiküszöbölésre, levonásra, közzétételre, elvégzésre.

Az esetek nagy részében, ha nem csalódom, a személytelenségre való törekvés szülte ezeket a „kerüléseket”. A nyilatkozó nem akarta vagy nem merte kijelenteni, hogy az illetékes hivatalnokok valakit *meghallgattak*, vagy valamit *bejegyeztünk*, netán a hatóságok X. Y.-t *kitoloncolták*. A személytelenséget hagyományosan kifejező szenvedő forma (*meghallgattatott, bejegyeztetett*) a mai nyelvhasználatból jóformán eltűnt (mint ismeretes: „közhírré *téteik*, hogy a *-tatik* és a *-tetik* nem *használtatik*”), maradt tehát a személytelenségbe burkolódzó, a felelősséget elhárító *kerül*.

De vajon mibe kerülne, hogy a lehető legtöbbször „kerülésre kerüljön” a *kerül*?

Kulcsár István

AKÁR...

Megengedő vagy feltételes értelmű mondatban: határozószó, de lehet kötőszó is, pl. hasonlítás bevezetésére. Mindkettőre sok példát lehet felsorolni *akár* így, *akár* úgy: „Bár láthatnám, *akár* csak egyszer is” – írja a Magyar értelmező kéziszótár egyik példájaként.

Én a reklámban betöltött szerepére figyeltem fel. Egyre-másra hallom a tévében, főleg akciós hirdetésekben ezt a szót: „*akár* 50% kedvezménnyel is!”. Mit jelent itt az *akár*? Elbizonytalanít: ha többet veszek, akkor megkapom ezt az engedményt? Ha veszek hozzá mást is, akkor ezt vagy azt fél áron kapom? Vagy a cikket többféle kedvezménnyel, más-más feltételekkel árusítják: van, amire 10% engedmény jár, másra 20, 30 vagy egyéb kedvezmény? De ha a hirdetett árut minden feltétel nélkül fél áron kínálják, akkor mit keres ott az *akár* szó?

Ha már a hirdetésekről írok, „van másik”, ahogy az ismert bohóc mondta. Ez pedig a „Rendelje meg *most!*”. Miért ez a sürgetés? Mert a hirdető számít arra, hogy arra a jelentéktelen árura később már senki sem fog emlékezni. Most, azonnal, megdölgés nélkül telefonáljon, és „ész nélkül” sietve, gyorsan adja fel a megrendelését. Ne spekulálgasson rajta, mert még megdölgolja magát.

Szintén a tévében látom a hirdetett szerkezet, áru képét, olvasom a szövegét: „Most csak 9.990,- forintért”. Kisbetűkkel azt olvasom utána, hogy plusz a csomagolási és szállítási költség. Mennyi is az? Ki tudja; az nem szerepel a hirdetésben, még elvonná a kedvét az olvasónak a vásárlástól. Ezt a hirdetést pár hét múlva már így látom viszont: „Most csak 9.990,- forint, de ez még nem minden! Adunk hozzá még egyet ingyen.” Azaz a ter-

mék nem fogy, de nem kínáljuk fél áron, mert akkor kevesebb pénz folyik be, és több termék marad raktáron. Fizesse csak ki a kedves vevő a teljes árat, aztán adunk hozzá még egyet a fogyni nem akaró valamiből.

Hirdetés: „Rendelje meg kockázat nélkül; ha nem felel meg, 30 napon belül küldje vissza, és mi – kérdés nélkül – visszautaljuk a teljes vételárat.” Tényleg, miért is ne rendelném meg: ha nem tetszik, majd visszaküldöm. Megrendelem, megjön, próbálgatom, de, sajnos, nem illet, nem ilyennek képzeltem. Semmi baj, visszaküldhetem. Na de kellene most hozzá csomagolópapír, zsineg; elvinni a postára, kitölteni egy úrlapot, kifizetni a postaköltséget – á, nem bajlódom vele. Legfeljebb levonom a tanulságot: többet nem rendelek megdölgolatlanul, látatlanban árut. És erre számít a hirdető is, mert tapasztalta, hogy a kedves vevő lusta visszaküldeni a meg nem felelő árut. Valószínűleg tudja, hogy tízből legfeljebb egy-kettő él a visszaküldés lehetőségével, így a zömét mégiscsak elsütötte.

„Csak nálunk, csak most! Üzletekben nem találja!” Persze, miért is árulnák a boltokban, ahol meg lehet nézni, meg lehet fogni, lehet tünődni rajta: kell-e vagy sem? Rendelje meg interneten, telefonon, bárhogy, csak meg ne nézze, csak ne várjon vele, hiszen csak így juthat hozzá, hiába keresné a boltokban.

De ne ítéljük el az *akár* szót, hiszen annyiféle helyen találkozunk vele; olykor a *bár* kötőszót is helyettesítheti. Hiszen mondhatjuk: *akármerre* – *bármerre*; *akárhogy* – *bárhogy*; *akármint* – *bármint* stb. De választhatok is vele: *akár* ezt veszem, *akár* azt, mindegy. *Akár* van rajtam sapka, *akár* nincs, megvernek (mint a mesében). Összehasonlításra is alkalmas: „Olyan nagy volt az a madár, *akár* egy gólya.”

Ez a határozószó, ill. kötőszó sehol sem zavar, csak a reklámban. Oda nem illik.

Láng Miklós

Szörványok nyomában – élő történelmünk dzsungelében

Beszélgetés Margittai Gáborral

– *Úgy is említik, hogy a szörványmagyarság riportere. Honnan ered a szörványmagyarság iránti érdeklődése?*

– Egyetemista koromtól járom az úgynevezett határon túli területeket, s már első alkalommal a mély vízbe estem: a rendszerváltás környékén – egy sötét romániai éjszakán átszelve mindazokat a területeket, amelyek később olyan fontosak lettek számomra – a gyimesi csángók földjére utaztam. Kezddő néptáncosként, táncokat, dalokat, meséket gyűjtögető zöldfülüként csodálkoztam rá arra a világra, amely még akkoriban is szinte az Árpád-kor hangján szólalt meg. Pogány-keresztény, vad, nyers és erőteljes világ volt ez, amely torkon ragadott. Újpestiként, szedgedi egyetemistaként olyan kultúrát ismertem meg, amelyről könyvekben is alig lehetett olvasni. A még nagyobb sokk Dél-Erdélyben és a Szepességben ért tíz évvel később, amikor megláttam a magyarokat sokszor már nyomokban sem „tartalmazó” régi Árpád-kori falvainkat, ahonnan kiirtották vagy elzavarták az őslakosságot. Tornyukból fákat nevelő templomok, házakba épített sírkövek, leradírozott nevek az emlékművekről, szitává lőtt obeliszkek – nagyjából ezek a megismerés mérőföldkövei e tájakon.

– *Milyen utakat járt be a szörványmagyarság nyomában? Kik tekinthetők szörványnak?*

– Kisebb és nagyobb sugarú koncentrikus köröket Erdély, a Felvidék, Kárpátalja, Órvidék, Délvidék szörványvidékei. De izgalmas utakat tehetünk feleségemmel és kutatótársammal, Major Anitával Afrika és Ázsia elfeledett tájain is, ahol olyan népcsoportok élnek, amelyeknek az a rögeszméjük, hogy őseiknek közük volt a magyarsághoz. Így a núbiai magyarboknál, a törökországi Macarköy, azaz Magyarfalva félnomádjainál, a szép, de kevésbé egzotikus, mégis kalandos Provence-ban, Illyés Gyula Hajszálgyökereinek és állítólagos rabszolga magyarjainak nyomában vagy éppen a kazah sztyeppéken.

Hogy ki tekinthető szörványnak, azt nyilván lehet tudományos eszközökkel definiálni. Az én képem talán kissé irodalmiasnak hangzik, pedig nem az. Régi református templomban, a hatalmas térben egyetlen lelképásztort tart istentiszteletet egyetlen lehajtott fejű öreg magyarnak, majd hamarosan már temeti ezt az embert, akivel ki is halt a falu magyarsága. Ez nem irodalom, jártunk ilyen helyen, több ízben is. Szörványban lenni annyit tesz, mint hírmondónak maradni; ám azt is jelenti, hogy reményt nyújtani, mert amíg egyetlen ember is van, aki az adott kultúrát, történelmet és anyanyelvet képviseli, megszólaltatja és továbbadhatja, addig az a vidék nem veszett el. Igaz, ez már nem kis részben hitkérdés is, amelyet nem mindig lehet statisztikákkal és pozitív folyamatábrákkal alátámasztani.

A szörvány végleg elszakadt a központtól, a hidak is többnyire leomlottak közöttük, idegen műveltségek veszik körül, sokszor ellenségesen és támadóan, és a leggyakoribb forgatókönyv szerint ezek a támadások annyira sikeresek, hogy végül csak az épített örökség: templomok, iskolák, kastélyok, kúriák, parasztházak, temetők jelzik – bizonyítják! –, hogy egykor ott magyarok éltek. De

NÉVJEGY

Margittai Gábor (1973) író, újságíró, a Magyar Nemzet Magazin társszerkesztője. Könyvei: Külső magyarok – Utazás a végeken (2006), Nyugtalan klasszikusok (2006), Mi a madzsar? – Magyar tudatú néptöredékek Ázsiában, Afrikában, Európában (2009–2010), Trianoni menyecske – Szörványlétünk a Kárpát-medencében (2010). Honlapja, blogja: <https://www.facebook.com/kulso.magyarok>.

ma már vannak ígéretes kezdeményezések, és nemcsak a Csángóföldön, hanem Közép-Erdélyben is, egyházi és világi berkekben egyaránt, amelyek legalább a hidak visszaépítését megkezdték.

S azt sem ártana látni, hogy a szörvány kitűnő stratégiai, turisztikai és esetenként gazdasági lehetőség is az anyaországnak, amelyet nem szabad elkötyavetyélni. Mert a szörvány nem feltétlenül egy nemzet öregkora...

– *Szóképeket is alkotott: kenyérhéjmagyarság, mélyszörvány... Mit is jelentenek ezek? Hányféle szörvány van?*

– A mélyszörvány lehet olyan is, mint a mélyúr: már szinte beláthatatlanul messze van, s aki ott él, az távcsővel sem elérhető. Ám lehet kihívás is, hogy „vissza hozzuk” a Földre, az anyaország magkultúrájába azt, akit a centrifugális erő kivetett. A „kenyérhéjmagyarság” Duray Miklós metaforájából táplálkozik: a szörvány a kenyérhéj, mely védi a kenyér belsejét, s ha levágják a héjat, elromlik a „bél” is. A szörványosodás határait nem mi szabjuk meg, és illúzió lenne azt hinni, hogy ha az utóállamok sikeresen fölszámolják a magyar szörványokat, elégedetten fognak hátradőlni. Ezért nagyon nagy felelősség szörványaink védelme.

De nemcsak az élőké, hanem a halottak szörványáé is. Hamarosan megemlékezünk az

első világháború kitörésének centenáriumáról s azokról a hősi halottokról, „megalázottokról és megszeméltetettokről”, akik leggyakrabban jelöletlenül és elfeledve fekszenek a régi harcmezőkön, amelyekre manapság kirándulni járnak a magyarok. Ilyen például az Isonzó (Soča) folyó völgye. Ez a szörvány már nem tud szót emelni magáért, még annyira sem, mint az élőké, így a mi felelősségünk őket is visszahozni a köztudatba, közgondolkodásba.

– *A látottakról a Magyar Nemzet Magazinban riportokban számolt be, de ezekből könyvek is születtek...*

– Igen, az Utazás a végeken először nem sokkal a rossz emlékü 2004-es népszavazás után jelent meg, és a fogadtatása azt mutatta, rendkívüli az érdeklődés a téma iránt. Addig jóformán alig szerepeltek a sajtóban a magyarságnak ezek a peremterületei, és lefojtva, lappangva élt bennünk, hogy az egy-két magyarlakta faluban, amely máskülönben festői helyen fekszik, volna keresnivalónk. Például a rogyadozó műemlékeken kívül azt a hősiességet is tanulmányozni, amellyel pap és gyülekezete talpon tud, akar maradni. Ahogy a dél-erdélyi Magyarigenben Gudor Botondék, vagy Nagyenyeden a Bethlen-kollégium védelmében a tanulóifjúság, vagy a Szepességben a kettős kötődésű cipster-magyar arisztokrácia, melyet ugyancsak megkínzott a történelem. De ilyen téma volt a délvidéki vérbosszú kérdése, az 1944–45-ben lemészárolt magyarok tízezreinek elhallgatott ügye is. Ezt a kötetet többször kellett és kell utánnomni. A Trianoni menyecske e könyv folytatása volt, néhány éves távlatból mutatva meg, hogy milyen ütemű a pusztulás a korábban felkeresett helyeken, illetve hogy mi a helyzet első világháborús frontvonalainkkal, temetőinkkel. A Mi a madzsar? a tágabb köröket járta Afrikában, Ázsiában és Dél-Európában: a magyar tudatú, magyar kötődésű népcsoportokat keresve fel.

– *Hogyan foglalná össze útjainak legfontosabb tapasztalatait?*

– Ha ülünk a babérijainkon, sopánkodunk, vagy az asztalt püföljük, ki-ki vérmérséklete szerint, az a tehetetlenség beismerése. Lehet statisztikákkal takarózni, kifogások vagy szónoklatok mögé bújni... De én azt láttam, hogy amikor fölkerekedünk, belevetjük magunkat élő történelmünk dzsungelébe, akkor a „felfedezések” szinte maguktól jönnek eléink. De le kell hajolni a földre ehhez, le kell menni a romba dőlt kúriák pincéjébe, lekaparni tíz körömmel a földréteget a feliratos kövekről, amelyeket traktorok tapostak a sárba. Nyomozni kell! Ezzel nem nagyozolni akarok, csupán rámutatni arra, hogy a szörvány védelmét az biztosítja, ha odamegyünk személyesen, megszorítjuk a szörványban élő emberek kezét, meghallgatjuk történetüket, amelyet aztán továbbadunk, hogy tényleg Thaiföldtől Alaszkáig tudják a magyarok, miért és hogyan érdemes visszaépíteni, amit leromboltak.

Balázs Géza

A Nyelvtudományi Intézet műhelyeiből

Manysik a Facebookon

Inkább vogul, mint manysi, a magyarok legközelebbi rokonai, párezres kis szibériai nép, halász-vadász életmód, sámánizmus. Ha a manysi nyelvvel és kultúrával kapcsolatba kerülő kisszámú szakértőn kívül másnak említjük ezt a népet, nagy valószínűséggel a felsorolt fogalmak bukkannak elő először az iskolában tanultak félhomályából.

De kik is a manysik?

A manysik (régében használatos tudományos elnevezésük szerint: vogulok) túlnyomó része az Oroszországi Föderáció területén, a Nyugat-Szibériában található Hanti-Manysi Autonóm Körzetben él. A legutóbbi népszámlálás során 12 262 ember vallotta magát manysi nemzetiségűnek, és mindössze 938-an állították, hogy beszélnek a manysi nyelvet. Bár a manysik még a XX. század első felében is főként halászzal, vadászattal és réntartással foglalkoztak, a század második felére nagyrészt feladták a hagyományos életmódot, letelepedett, urbanizált módon kezdtek élni, ma pedig már 57%-uk városi lakos.

A manysik kulturális és nyelvi helyzetének pontosabb megértéséhez az őket körülvevő társadalom részletesebb bemutatása is szükséges. A manysik többségének otthont adó Hanti-Manysi Autonóm Körzet területe mintegy ötször nagyobb, mint Magyarorszáé, a lakossága ugyanakkor nem éri el az 1 600 000 főt. A terület lakóinak kétharmada orosz nemzetiségű, a maradék egyharmada pedig száznál is több különböző etnikumhoz tartozik. Bár a manysik (testvérnépükkel, a hantikkal együtt) őshonos népei ennek a körzetnek, a sokszínű lakosságnak összesen alig 1,5%-át alkotják.

Az etnikai sokszínűség elsősorban a körzetben zajló kőolajbányászatból, valamint az annak következtében megjelent hihetetlen gyorsaságú gazdasági fellendülésből ered, és hatást gyakorol a manysi társadalomra és kultúrára is. Általánosság váltak például az internetikus házasságok, sok manysi nem a manysik, nem is az oroszok, hanem valamilyen harmadik népcsoport köréből választ párt magának.

Ki beszél még manysiul?

Részen ezekkel a tendenciákkal magyarázhatók a korábban bemutatott népszámlálási adatok is. Az Autonóm Körzetbe betelepülő, egymástól is, az őslakosoktól is erősen különböző kisebbségek teljesen átrajzolták az erővonalakat: míg korábban a „kisebbség” mindössze annyit jelentett, hogy valaki „nem orosz”, és ehhez a tulajdonsághoz jellemzően nagyon alacsony presztízs és negatív asszociációk kötődtek, a kisebbség ma már inkább érdeklődésre számot tartó, majdhogynem egzotikus jelenség. A kisebbség fogalmához társított semleges és pozitív attitűdök, valamint az őshonos kisebbségek számára nyújtott állami támogatások hatására így népszámlálásra népszámlálásra több ember vallja magát manysinak.

Ugyanezek a társadalmi jelenségek azonban épp ellentétes hatást gyakoroltak a beszélők számának változására. A manysi nyelvnek nincs hivatalos státusa, nem játszik szerepet a gazdasági életben, nem használatos a törvényhozásban, az üzleti szférában. Félhivatalos helyzetekben, például orvosi rendelőkben, üzletekben, szabadidős programokon a nyelv alacsony presztízse miatt sem volt jelen. Az összes nyelvhasználati színterek közül legtovább a családon belüli nyelvhasználat őrizte meg stabilitását, vagyis a gyerekek szüleiktől, rokonaiktól sajátították el a nyelvet, és a továbbiakban is manysiul kommunikáltak egymással. A családok azonban ma már nem apró, tiszt-

A szerző az intézet Finnugor Kutatócsoportjának tud. segédmunkatársa. (A szerk.)

tán manysi településeken, hanem soknemzetiségű nagyfalvakban és városokban élnek, a gyakran más etnikumhoz tartozó szülők pedig gyermekükkel, egymással is az orosz nyelvet használják.

Nehéz pontosan jellemezni a manysi nyelvet anyanyelvi szinten ismerő és azt rendszeresen használó emberek körét, de általánosan jellemző, hogy az ilyen beszélő inkább tartozik az idősebb, mint a fiatal generációhoz, nagyobb valószínűséggel töltötte gyermekkorát az apró hagyományos manysi falvak egyikében, mint valamelyik nagyobb városban, szülei, az egy háztartásban élő rokonok valószínűleg mind manysi anyanyelvű manysik voltak.

Pozitív jelek

A megváltozott társadalmi és gazdasági körülmények nemcsak a már meglévő nyelvhasználati lehetőségeket, mintákat alakították át, hanem újakat is létrehoztak. Új nyelvhasználati színtérként jelentkezik például a körzet fővárosában, Hanti-Manszijszkban működő „Nap” Obi-ugor Színház, ahol az orosz mellett hanti és manysi nyelven is megszólalnak a színesek. Az állami nyelvoktatás hiányosságainak pótlására Hanti-Manszijszkban és egy másik városban, Szaranpaulban is alternatív oktatási központot hoztak létre manysi aktivisták. Ezekben a központokban manysi nyelvórák mellett a manysi kultúra más szegmenseihez kapcsolódó kurzusokon vehetnek részt a diákok, például manysi táncokkal és hangszeres zenével ismerkedhetnek, elsajátíthatják, hogyan lehet hagyományos módon nyírfakéregből használati tárgyakat, gyöngyökből ékszereket, dísz tárgyakat készíteni. Ezek a programok elsősorban a városokban élő manysi gyerekeket célozzák meg, ugyanakkor a jelentkezőket etnikai hovatartozástól függetlenül, a rendelkezésre álló szabad helyek függvényében veszik fel. A hanti-manszijszki központ kurzusai például annyira népszerűek, hogy több nem manysi származású, a manysi nyelvvel és kultúrával korábban semmilyen kapcsolatban nem álló gyermek is látogatja őket.

A technikai lehetőségek kibővülésének következtében megerősödött a manysi nyelvű média is. A már évtizedek óta működő manysi rádióadás mellett két csatorna is készít manysi nyelvű televíziós műsort. Sajnos, ezek a programok nem könnyen hozzáférhetők a manysi közönség számára: az adásokat rövid időtartamban, munkaidőben sugározzák, amikor a potenciális nézők iskolában vagy a munkahelyükön vannak. Előnyére változott viszont a sajtó: az idén 25 éves jubileumát ünneplő egyetlen manysi hetilapnak nemcsak a terjedelme nőtt duplájára, hanem a közelmúltban létrehozott szerkesztőségi honlap segítségével az egész világon elérhető.

Új terepként jelenik meg az internet is. A gazdasági fellendülés következményei közé tartozik az internet-hozzáférés megfelelő kiépítése, így az egészen apró, árammentes falvakon kívül szinte bárhol elérhetik a manysik az internetes szolgáltatásokat. Ennek köszönhető, hogy bár a nagy boom még nem következett be, már megjelentek manysi nyelvű tartalmak az interneten. A manysi felhasználók elsősorban a saját életüket, környezetük történelmét szeretik képekkel és videókkal dokumentálni, valamint napi kapcsolatban lévő, de akár egymástól távol élő barátok, rokonok is társalognak egymással a közösségi oldalakon, manysi nyelven.

Mit hoz a jövő?

A manysik XXI. századi történelme a térségben nem egyedülálló, ugyanakkor annyira rövid idő alatt végbement óriási változások hatását kell figyelembe venni, hogy a kutató a nép és a nyelv jövőjével kapcsolatban alig merhet feltevésekbe bocsátkozni. Egyrészt figyelmeztető tény, hogy sok helyen már a második generáció nő föl a manysi nyelv és kultúra ismerete nélkül. Másrészt nem hagyható figyelmen kívül az az akarat és erőfeszítés, amellyel az értelmiségiek, aktivisták nyelvük megőrzésén, kultúrájuk újraértelmezésén fáradoznak.

Horváth Csilla

Kérdések és válaszok

Hogyan írjuk helyesen: startup központ, startup vállalkozás, startup főváros?

A magyar szövegbe bekerülő idegen szó írásmódját az eredeti nyelv határozza meg. Az angol nyelvben is vitatott a szó helyesírása (*start up, startup, start-up*). (<http://blog.thecompanywarehouse.co.uk/2012/07/10/startup-or-start-up-what-to-call-your-new-business/>) Az ismertetés szerint 'kezdő vállalkozó' jelentésben az egybeírt változat használatos. Feltehetően ez került be a magyar nyelvű szövegekbe, illetve attól függően, hogy ki milyen írásmódú forrásból vette a szót, azt követi a magyarban is. Helyesírási és egyéb szótáraink még nem rögzítették, hogy magyar szövegekben hogyan használjuk, egyelőre figyelniünk kell a nyelvszokást, és ahhoz alkalmazkodni. Fontos azonban az, hogy egy szövegen belül ne váltogassuk a szó írásmódját. Összetett szóként egybeírjuk utótagjával: *startupközpont, startupvállalkozás, startupfőváros*.

A hulladék szó anyagra vonatkozó jelzőit (fém, papír, műanyag, üveg) egybe- vagy különírjuk a szóval?

A *hulladék* szó két szófajú: főnév és melléknév. Ha szó szerkezet első tagja, akkor melléknév, és különírjuk: *hulladék fém, hulladék műanyag* stb. Ha viszont szóösszetételei utótag, abban az esetben főnév, és akkor egybeírjuk: *fémhulladék, műanyaghulladék* stb. Tehát a *műanyaghulladék* is egybeírható, nem vonatkozik rá a 115. szabálypont.

Mit jelent a virtuális családja kifejezés?

Az internetes találatok alapján a *virtuális családja* egy szerepjáték neve: egy (virtuális) közösségen belül a tagok családi kapcsolatokat alakítanak ki, és így is viselkednek, beszélnek egymással. Pl. X egy másik tagnak, Y-nak a lánya, kettőjük között tehát szülő-gyerek viszony van. Egy internetes oldalon a karakterek alkotnak virtuális családot: <http://www.gamers.hu/swtor-a-legacy-rendszer/>.

Az alábbi szavakat külön kell-e írni, vagy egybe: görögkatolikus (vallás) vagy görög katolikus, görögkereszt (keresztforma) vagy görög kereszt?

Az írásgyakorlat ellentmond a szótári alakoknak. A helyesírási szótárak szerint a *görögkeleti* szó egybeírható, a *görög katolikus* külön (Osiris-helyesírás, 2005. 756; AkH. szótárrésze). A helyesírási problémát még bonyolultabbá teszi, hogy a görög katolikus egyház a saját hivatalosként vállalt honlapján is kétféleképpen írja a nevet: <http://www.gorogkatolikus.hu/?muv=egyhaztortenet&menupont=1>, illetve <http://www.gorogkatolikus.hu/>, de gyakoribbnak tűnik az egybeírt forma: *Magyar Görögkatolikus Egyház* – a szótáraktól eltérően.

Ennek oka egy korábbi válaszukból kiderül: éppen az egyház kérelmezte az MTA-nál, hogy egybeírassák a nevét („Az MTA-tól kértük, hogy egyházunk nevét a hagyományoknak megfelelően egybeírassuk: *görögkatolikus*. Az MTA válaszelevelben megalapozottnak nevezte kérésünket.”)

A jelenlegi akadémiai szabályozás – a *római katolikus* írásmódjához igazodva – szó szerkezetként tartja számon a *görög katolikus*-t. (Elképzelhető, hogy a most készülő új helyesírási szabályzatban, a 12. kiadásban az egybeírt változat fog szerepelni.)

A *görögkereszt* az Osiris-helyesírásban egybe van írva (757), a Magyar értelmező kéziszótár *görög* szócikkében viszont külön: *görög kereszt* 'egyenlő szárú kereszt'.

Bármelyik forrás írásmódja választható, de egy szövegben célszerű egyformán írni.

Mi a -ta/-te a következő szavakban: fajta, vita, vágta, vonta, szövötte?

A kért szavak esetében más és más a válasz, vannak kétséges magyarázatok is (az etimológiai, értelmező szótárak alapján).

A *fajta* a *faj* származéka a ritka *-ta* kicsinyítő képzőeggyüttessel (mint pl. *bokréta*). A *vita* az egyik magyarázat szerint a *vitát* igéből keletkezett elvonással. A *vitát* a *vív* rövidebb *vi* alakjának származéka a *-tat* műveltető képzővel, eredetileg *vitát* formában és 'egymás ellen feltűzel' jelentéssel. A fegyveres összecsapásról később az érvek viadalára vonódott át a szó értelme; az igéből elvont *vita* is egy ideig párharcra, viaskodásra értődött. A másik magyarázat szerint a régi *vitázkodik* 'gáncsoskodik' jelentésű igéből keletkezett képzőelvonással.

A *vágta* az előzőhöz hasonlóan a *vágtat* képzett igéből származik, utólagos elvonás. A *vonta* (pl. a *hajóvonta* szóösszetétel alaptagja) ún. igei igenév, a melléknévi igenév *-t* képzőjével keletkezett a *von* igéből.

A *szövötte* régi szótárakban fordul elő, pl. a Czuczor-Fogarasi-féle szótárban, 'szövöszték' jelentésben, a *sző* ige *v-t* tartalmazó tövéből alakult főnévképzővel, vagy a *szövötte*, *szováta*, *esztováta* szóalak *t-je* kerülhetett bele a hasonló hangzás alapján. (Ez utóbbi csak feltételezés.)

Ha az anyagnévi jelzőnek és a jelzett szónak is egyszerűnek kell lennie ahhoz, hogy egybeírassuk, miért látom az árvizekről szóló cikkekben a homokszákkal egy szóban? A homokszák nem számít összetételnek? Ha kivételnek számít, vannak még ilyenek, amelyeket nem írnak le a szótárak?

Az anyagnév mint nyelvtani fogalom azt jelenti, hogy „a legkisebb része is ugyanolyan nemű (és nevű), mint nagyobb mennyisége, egysége: szén, bőr, gyapjú, homok, liszt” (Magyar grammatika, szerk. Keszler Borbála, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2000. 129). A *homokfal*, illetve *homokkő fal* a szabályos írásmód. A *homokszák* valóban összetett szó. *Homokszák* névű anyag nincs, ezért jogos az egybeírás a kért szóban: *homokszákkal* 'homokszákokból álló/raakott fal' (AkH. 138. pont).

Melyik helyes: elhíva vagy elhívva? (Valaki, akit elhívtak.)

A helyes változat: *elhíva* (Nyelvtudományi Intézet, Adatbázisok, Alaktani táblázatok).

A keménymag írásán vitatkozunk. Hogyan helyes írni, ha nem egy természet kemény magjáról beszélünk, illetve írunk, hanem valamilyen csoport leghangosabb tagjairól?

A *kemény mag* egybeírt alakját a helyesírási szótárak (vö. pl. Osiris-helyesírás) nem tartalmazzák, tehát még különírva tartjuk számon – a csoport leghangosabb tagjaira vonatkoztatva is. Ettől függetlenül elképzelhető, hogy hamarosan az egybeírt változat is megjelenik (ahogyan arra az internetes keresés alapján már van is példa).

Mostanában gyakran olvasom, hogy valaki kiszezett, de úgy is, hogy KISZ-ezett. Melyik a jó Önök szerint?

Analogiaként a *tévészik* igét lehet felhozni, amelyet már nem *TV-zik* formában írunk. Ennek mintájára a *kiszezik* elfogadható alak, viszont a *KISZ-ezik* sem helyteleníthető, hiszen viszonylag új kifejezésről van szó, amely még nem vert gyökeret a nyelvben. Erre vezethető vissza az ingadozó írásmód.

Valóban így a helyes, ahogyan a cikkekben megjelenik: a Krimben?

A *Krim* földrajzi név után magyarázó utótagként szerepel a *félsziget* szó, melyet (mivel nem része a hivatalos névnek) kötőjel nélkül különírunk: *Krim félsziget* (Osiris-helyesírás, 972; lásd még: *Duna folyam, Mátra hegység* stb.) A hivatalos név tehát *Krim*, ezért is alakulhatott ki a belviszonyt kifejező határozóragos alak.

Szinte mindenütt a diplomás gyed formát látom leírva, de úgy gondolom, a diplomásgyed a helyes alak (a diplomás itt nem minőségjelzője a gyednek, hanem a diplomásnak a gyedéről van szó). Igazam van-e?

Igen, egybeírható, ugyanis a *diplomás* ebben az esetben szófajváltáson megy keresztül, főnév lesz, és a *gyed* utótaggal jelöletlen birtokos jelzős összetételt alkot. Az Osiris-helyesírás a 403. oldalon említi, hogy az *áfa, eva* és *taj* betűszókhöz az összetételi tagok kötőjel nélkül járulnak. Idetartozónak vélem a *gyed* szót is, ezért a helyes írásmód valóban a *diplomásgyed*.

Minya Károly

Nyelvtudományi elméletek és nézetek a 20. században

Bencédy József könyvéről

A 19. század végéig széles körben elterjedt pozitivizmus után a 20. században számos új nyelvelmélet és nyelvészeti iskola alakult ki. Bencédy József ezzel a könyvével hatalmas feladatra vállalkozik: e sokféle iskola, irányzat főbb tanításainak rövid – szinte esszenciálisan rövid – bemutatására.

Rövid fejezeteiben a szerző pár szóval válaszol egy-egy jelentős, iskolateremtő nyelvészegység pályáját, kutatási tevékenységének főbb súlypontjait, nyelvvel kapcsolatos elméleti megfontolásait, és tőle magától vagy valamelyik pályatársától, esetleg elveinek, módszereinek követőjétől, továbbfejlesztőjétől vett rövid idézetekkel szemlélteti a tárgyalt tudós nyelvészeti módszereit, annak a korábbi nyelvelméletekhez viszonyított újszerűségét, majd továbblépését.

A 19. századi előzmények tárgyalása után elsőként Saussure nyelvelméleti felfogását ismerteti, eléggé részletesen.

Saussure korszakos jelentőségét többek között abban látja, hogy utána már nem vizsgálódhatunk úgy a nyelvtudomány területén, mint elődei tették. Saussure – a strukturalizmus megalapozója – ugyanis a pozitivizmussal szemben a nyelv jelen állapotának leíró szemléletét és vizsgálatát állította előtérbe, ütköztetve a nyelv önállóságát a hagyományos történeti, filozófiai beállítottságával. Szerinte a nyelv vizsgálatának két része van, az egyiknek, a lényegesnek a tárgya a nyelv (a langue), a másiknak a beszéd, a mozgásba lendült nyelv (a parole). Saussure halála után a prágai kör tagjai (Vilém Mathesius, Nyikolaj Trubeckoj, Roman Jakobson és mások) megfogalmazták téziseiket. Ezzel kezdődött meg a strukturalizmus kibontakozása.

A strukturalizmus főbb tételeinek bemutatása után Bencédy a prágai fonológiai vagy funkcionális nyelvészeti iskola fontosabb személyiségeinek munkásságát ismerteti. Sorra veszi az újabb és újabb nézetek, elméletek képviselőit. Így Saussure után röviden szól Vilém Mathesiusról, a mondat aktuális tagolásának kutatójáról, Vladimir Skaličkárról, a nyelvtipológia és nyelvkarakterisztika átfogalmazójáról, valamint Roman Jakobsonnak a megkülönböztető jegyek fontosságáról vallott nézeteiről. Röviden ismerteti a fonológia megalapozójának, Nyikolaj Trubeckojnak legfontosabb nézeteit. Felvázolja André Martinet elveit a nyelv kettős tagoltságáról. Émile Benveniste munkásságából azt emeli ki, hogy Benveniste a szókincs alapján próbálja meg rekonstruálni az indoeurópai társadalmat. A koppenhágai glosszematikai iskolából Louis Hjelmslevet a merev strukturalizmus képviselőjeként mutatja be. Az amerikai leíró nyelvészeti képviselői közül Edward Sapirt mint a beszélő ember kutatóját tárgyalja. Leonard Bloomfield munkásságából a nyelvéírás szerepének hangsúlyozását, a behaviorizmust és a beszédaktus elméletének alkalmazását emeli ki. Zellig S. Harris az első transzformációs nyelvészésként említi, Noam Chomskyt pedig a generatív transzformációs grammatika megalkotójaként.

A kötet további fejezetei – bizonyos mértékig szerencsénkre – aktualitásuk miatt az eddigieknél részletesebben tárgyalják a napjaink gyakorlatához, nyelvészeti kutatásaihoz közelebb álló nyelvészeti kérdésköröket, mint a korábbi nyelvelméleti felfogásokat. Így a szövegten, a stilisztika, a pszicholingvisztika, a szociolingvisztika – benne a többközpontúság – kérdéseit. Ezekben a fejezetekben Bally, Sechey és mások neve mellett már több jeles magyar kutató nevével is találkozhatunk (pl. Balázs János, Deme László, Szathmári István, Vigh Árpád, Pléh Csaba, Kiss Jenő, Péntek János és mások nevével). Utalnak az újabb feladatokra is (kibernetika, gépi fordítás).

A könyv egyik törekvése, hogy rámutasson az elméletek továbbgördülésére. Jól érzékelteti, hogy az új és újabb nézetek, felfogások nem veszik el az elődök-előzmények érvényét, ha-

nem kiegészítik őket. Érvényes ez a nyelvtörténettel, a parallel való foglalkozásra és más nézetekre is, amelyek a korábbi felfogással ellentétben a mai kutatásoknak integráns részei. Rámutat a könyv arra a tudománytörténeti jelenségre is, hogy a társadalom igényei (Amerikában az indián népek és nyelvek megismerése, a bevándorlók szükségletei) hogyan szélesítették ki a nyelv vizsgálatát, hogyan készítették elő az újabb és újabb tudományok, többek között a szövegten, a szociolingvisztika megjelenését. Az általa legfontosabbnak tartott tételeik bemutatására Bencédy sokat idéz a könyvben tárgyalt szerzőktől, hogy az olvasók jobban megértsék gondolataikat, érvelésüket, előadásmódjukat.

Bencédy nem idegenkedik a vitás nézetek, vitatott felfogások ismertetésétől (nyelvi univerzalizmus, nyelvi transzformációk, Chomsky, a jelentés tagadása bemutatásától sem), de megmarad ezek ismertetésénél, a vitákban óvakodik attól, hogy állást foglaljon. Segíteni igyekszik a legkülönbébb előadóknak a tudományos fogalmazás kívánalmainak és szépségeinek felmutatásában (I. Martinet, Benveniste). A jó összefoglalásokból, a jól megválasztott idézetekből – mint egy mozaiknak a kockáiból – a nem szakmai közönség is képet nyerhet a 20. század nyelvtudományi elméleteiről és nézeteiről. Hiányt pótol Bencédy József könyve. (*Tinta Könyvkiadó, 2014.*)

Wacha Imre

Otthonunk a szavakban

Örömmel vettem hírért annak, hogy a *Nyelvművelők arcképcsarnoka* című kötet kibővített formában, mintegy megújulva, *Otthon a szavakban, Nyelvművelők valóságai* címmel jelent meg az Anyanyelvpolók Szövetsége kiadásában, Pecznyik Ibolya szerkesztésében. Amikor dr. Durucz Istvánné értesített az örvendetes hírről, sietve igyekeztem hozzá, hogy kézbe vehessem a már látványában is impozáns kötetet.

Jóleső érzéssel számolhatok be arról, hogy 2010 óta, az első változat megjelenését követő években nyelvi, irodalmi, beszédművelési tanári munkám tovább gazdagodott. *Tanárságom széphistóriái* című írásomban a katedrán töltött 55 tanév történeleméről számoltam be. *Az én világháborúm* címmel az 1944–45-ös háborús esztendő – 11 éves koromban átél és túlélt – szörnyűségeit idéztem fel a „mini családragény” keretében. A *törvény dicsérete* címmel a 119. zsolzár 176 versét, 352 sorát ültettem át magyar nyelvi verses változatba. Három éve meghatóan szép, új feladatra kért fel Kocsis Fülöp görögkatolikus megyéspüspök. Azóta vallásos irodalmat tanítok a nyíregyházi Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskolán. A főiskola számára készített jegyzet I. fejezetében *Istenkeresés az irodalomban* címmel a magyar irodalomtörténet korokon átívelő alkotóit vallattam meg a hit és a kétely lírai dolgairól, a II. fejezetben *Hitvalló irodalom* címmel az egyházi ünnepekhez fűződő irodalmi alkotásokat gyűjtöttem össze. A Gárdonyi-évben *Kételyek és bizonyosságok Gárdonyi Géza Isten rabjai című regényében* címmel jelent meg írásom. Minden évben szerkesztem a Bessenyei Irodalmi és Művelődési Társaság Almanachját. Előadásokat tartok nyugdíjas egyesületeknél, olvasókörokkben, a Keresztény Ertelmiségiek Szövetsége rendezvényein. Irodalmi témákat gondozok a Debrecen-nyíregyházi Egyházmegye *Örömhír* című időszakos kiadványában és a *Nyugdíjasélet* című nyíregyházi havi folyóiratban. Jelenleg egy nagyobb tanulmányom dolgozom a Szabolcs-szatmár-beregi Szemle számára.

Életem 81. évében „a derű óráit számolom”, és ez ad erőt – hűséges tanár párommal együtt, házasságunk 60. évfordulójára készülve – a további munkához.

Dr. Csermely Tibor

„Nem irodalmat, én embert tanítok” Szilvási Csaba könyvei

Szilvási Csaba – meghatározhatatlan. Elsősorban tanár. Elsősorban költő. Elsősorban riporter-felfedező. Elsősorban nyelvész. Elsősorban nyelvbüvész, nyelvjátékos... Nem kezdjük előlről! Elsősorban: ember... Az Anyanyelvpolók Szövetségének pályázataira beküldött színes, eleven, friss nyelvi gyűjtéseket tartalmazó pályamunkáiból ismertem meg.

Szatzmári helynevek igézetében

Ez a címe legutóbbi nyertes pályamunkájának. Közöltük is a szatzmárcsekei részt az összefoglaló kötetben (Helyneveink érdekességei, tanulságai, népi magyarázatai, 2013). Ám ez csak egyetlen falu játékos-regényes helynévanyaga. Ezért külön kötetben kiadta az egész pályamunkát (Alfadat-Press Kft., 2013). Ebben falvanként járja végig Szatzmárt: a Paládoktól Fehérgyarmatig, szinte minden utcát, minden dűlőt, minden berket, minden lapost, minden vízfolyást alaposan, regényesen ismertette. A helyneveket a táj szülötteként, jó ismerőjeként, a helyi adomák-anekdoták tudójaként meséli el – támaszkodva a nyelvészeti alapokra (főleg Kiss Lajos munkáira), de olykor kilépve belőle, ahogy a nép látja, véli, gondolja neveinek eredetét, történetét (népetimológia). A nép ugyanis játszik a nevekkel: Gecse, Csoma, Macsola, Márokpapi, Csaroda – „tocsgós” nevek (93). Nem lehet véletlen a hármasker-község elnevezése sem: Kísar, Nagyar, Tivadar, a helybeliek hozzátesszik: ott terem a jó magyar... A szókimondó-frivol helynevek sem maradnak ki. Stílusát jellemzi a kőmörői leírás: „a meglehetősen vaskos, szabad szájú, rekettyintós hangulatú Pina-rekettye is, amelynek párja a határban lévő Tököd-lapossa dűlő” (43). Ez csak fzelítő, további népi sikamlós nevek és történetek már csak a könyvben olvashatók! Az említett népetimológiák, valamint a költői „áthallások”, rokonítások föltétlenül egy kiterjesztett, kibővített etimológiát jelentenek – s a költő-nyelvész jól érzi, hogy a dolgok mindig tágabb kapcsolatban is vannak egymással, hálózatokat képeznek. Egy apró fölfedezés a sok közül. A Túr egyik szakaszát Túrncak is nevezik. De mi az a c? Nyelvészként ráfoghathatjuk: véletlen, inetimologikus. De Szilvási Csaba több helyi helynevet ismer. Pl. a közeli Csalolc, vagy a szomszédos Darnón a Kis-ér neve így hangzik: Kis-érc, van azután Tapolca is. Mintha ez a c vízrajzinév-képző lenne! Egy másik nyelvtani fogalmat is felmutat, a láncbirtokos szerkezetet képező névtípust, pl.: Pisztor-pataka-rekettyéje, sőt:

NÉVJEGY

Szilvási Csaba (1943) Nagyszöllősen született. Gyermekkorát és felnőttkorának egy részét Szatzmárban töltötte. 1966-ban magyar–orosz szakos középiskolai tanár, 1979-ben bölcsészdoktor lett. 1966–1973 között a tatabányai Péch Antal Bányaiipari Aknásképző Technikumban, majd a fehérgyarmati Zalka Máté Gimnáziumban, 1991-től 2012-ig ugyancsak a tatabányai iskolában tanított. Először a Ludas Matyiban jelentkezett humoros versekkel, majd sorra jelentek meg írásai a Népszabadságban, a Kelet-Magyarországban, a Képes Újságban, az Ifjúsági Magazinban, a Magyar Ifjúságban. Első gyermekverskötetete, a Tereferete-telefon (1991) országos sikert hozott, s belőle A vöcsök és a tücsök című verse Esztergályos Cecília Ha nagy leszek című lemezére is felkerült. 1999-ben megnyerte az Élet és Irodalom versíró versenyét. Számos alkalommal volt helyezettje a 2000-tól meghirdetett anyanyelvi pályázatoknak. Tatabányán él családjával.

Péter-rekettyéje-pataka-szurdoka (99). Szilvási Csaba könyvét olvasva nemcsak megelevenedik a táj, hanem kedvet kapunk magunk is a saját helyneveink tanulmányozásához. Sőt, ha a Tiszán, ahogy ő nevezi: „a magyar vagy szatzmári Gangeszen” evezünk, nyilván ott, hol „a kis Túr siet beléje”, eszünkbe jutnak ezek a mesélő nevek, no meg a mesélő.

„Csécsiográfia”

Az Éghajlat Kiadó szociográfiai pályázatára készített munka Tiszacsécsén vizsgálta, miként változott meg az élet Móricz Zsigmond „Tündérszigetén”. Megjelent a Körbejárt ország című könyvben (szerk.: Antal József, Éghajlat Kiadó, Budapest, 2011). Ezen az úton vezet: szülőföld – kunyhó – olajméc – munka – éhség – a falu élete (nyelve). A magyar szociográfiák legjobb hagyományait követi.

Tiszavirágzás után

Szilvási Csaba esszé- és novelláskötetének (Minerva, 2012) középpontjában ugyancsak a személyes, életrajzi ihletettséggű írások állnak. Mindegyiken átsüt a szeretet, sőt a rajongás az élet apró ajándékaiért, a semmisségéért: „Az élet szép, tenéked magyarázom?” (11). Az egyik írásban Weöres Sándorral vallja: „tanuljunk meg a neveltségességig szeretni” (72). Nem idegen tőle az egyetlen mondatba sűrített filozófia: „Lesz, mozog és elfogy minden”, illetve ennek kedélyes feloldása (Vojtina Mátyástól): „Egy kis halál nem tesz semmit, őseinknek szintűgy volt” (9). Ebben a kötetben olvasható a Quem dii odere... (Kit az istenek gyűlölnék... – mely pedagógus ne tudná latinul folytatni, ha mégsem, segíték: paedagogum fecere – tanítót csinálnak belőle) című írásban egyik régi diákjának emlékezése: „Nem irodalmat, én embert tanítok”. Az ifjú tanárt így okította a nálánál tapasztaltabb: „A tanár az első tíz évben még szeret tanítani, de nem tud. A másodikban már tudna, de nem szeret, a harmadikban pedig nem is tud, és nem is szeret” (36). Ezt a hozzáállást kellett legyőznie. És sikerült: „Ha újra élhetném az életemet, ismét csak a tanári, tanítói hivatást választanám.” Ezt személyesen is bizonyítani tudom. Amikor 2013-tól már nyugdíjasként sem taníthatott, nekem panaszkodott. Annyira szeret tanítani, nem tud nélküle élni. Akkoriban egyszer meglátogattam az egyetemen. Mivel éppen szemináriumra indultam, hirtelen ötlettől vezérelve azt mondtam neki: tartson velem. És Szilvási Csaba 70 évesen beült a huszoneves szeminaristáim közé. Csak kis ideig bírta hallgatással, egyszer csak átvette a szót, és megtartotta az órát. Ámultam és bámultam. Egy hét múlva megkérdeztem a hallgatóimat, mit szólnak hozzá. Azt mondták, el voltak ragadotva. Ők még ilyen emberrel nem találkoztak. A szerző másutt is visszatér a tanításhoz. Például „földijével”, Móriczcal: „Nem lenne szabad tanári pályára menni olyan embernek, aki nem tud nevetni” (92).

Ikercszo-vásár; Google és Magoogle fiai

Szilvási Csaba, a költő elsősorban a szójátékos, ám egyúttal mély bölcsességet hordozó versek szerzője. Versei nyelvi bravúrok, nem csoda, hogy pontos, hibátlan és találó ütemei, rímei miatt könnyen megjegyezhetők, szavalhatók, sőt egyiket meg is zenésítették. Ilyen kötete az Ikercszo-vásár (egyik versének címe a kötet cím), s csak parányi mutatvány, hogy kedvet kapjunk hozzá: „Állatkerti sétánk után / fiacsám, a kis Laci / annyit kérdez, hogy az már-már / nem emberi. Állati.” Ez utóbbi a vers cím, s minden szülő tudja folytatni, igaz, nem mindenki olyan mesterien, mint a költő.

Költői mesterbravúrnak csúcsa a Google és Magoogle fiai című kötet. Ebben kitalál egy továbbgondolt, „emelkedett”, irodalmi sms-nyelvet, melyen „újraírja” (valójában parodizálja) a világ- és a magyar irodalmat. Bal oldalon olvashatók a „rejtjeles”, ún. emelkedett, másodlagos írásbeliségben kódolt, jobb oldalon a normális, elsődleges írásbeliségben írt versek. Valamennyi vers önmagában is pompás paródia, stílusjáték, de az átirás dupla stílusjátékká avatja. Egyszerre remekel a költő, az irodalmár és a nyelvész! (Minerva, 2013).

B. G.

Nyelvlesen címmel új állandó kiállítás nyílt a Petőfi Irodalmi Múzeum Magyar Nyelv Múzeumában (Széchalomban). A Kalla Zsuzsa és Rabec István által rendezett kiállítást 2014. március 27-én nyitották meg. (Egyúttal lebontották A szó világa című, 2008-ban készült kiállítást.)

Modern nyelvstratégia és nyelvművelés

A Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport a Magyar Nyelvi Szolgáltató Irodával együttműködve 2013-ban elhatározta, hogy tudományos előadásokkal és kerekasztal-megbeszélésekkel szorgalmazza a modern nyelvstratégiai megközelítéseket.

2014. április 4-én Szombathelyen, a Savaria Múzeumban, majd április 5-én a Vas megyei Nagyrákoson két modern nyelvstratégiai konferenciát is szerveztek szociológusok, művelődésszervezők, szemiotikusok, irodalomkritikusok és természetesen nyelvészek közreműködésével. A Vas megyei Nagyrákosra azért esett a választás, mert itt van eltemetve Józsa Péter művelődésszociológus, akinek kutatásai nagymértékben szorgalmazták egy modern művelődésméret megszületését, s ez a művelődésméret jó keretet, kiindulópontot, gondolkodási alapot szolgáltat a modern magyar nyelvstratégiához. A szombathelyi rendezvényen Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor a szövegromlások szocioszemiotikai körülményeit mutatta be. A nagyrákosai rendezvényen Balázs Géza a kulturális (kiemelten nyelvi, szövegbeli) átalakulások (jelromlás) okait, mechanizmusait (ellenmechanizmusait), következményeit járta körül. Előadásával az oktatás- és művelődéspolitikai tennivalókra kívánta fölhívni a figyelmet. Mínya Károly a jelentésviszonyokban az archaizmusok – neologizmusok dinamikus változását jellemezte. Pölcz Ádám a klasszikus retorika alapvető terminusainak átalakulására, részben lebomlására mutatott példákat. Tágabb körben kapcsolódott a témához Voigt Vilmos előadása Józsa Péter munkásságáról, különösen a kulturális blokkok elméletéről. Markó Péter szociológus a harag szociálpszichológiáját, Murai András a dokumentumfilmek múltkonstrukcióját, Horváth Sándor a szakrális emlékek és Gráfik Imre a tárgyak „romlását” mutatta be. – Az őrségi kultúra és nyelvjárás változásáról, sajátos helyzetéről Nagyrákos polgármestere, Németh Istvánné beszélt. A modern nyelvstratégiáról és nyelvművelésről való eszmecsere 2014. április 7-én Budapesten, az ELTE-n folytatódott egy kerekasztal-megbeszélésen. Az előadások válogatott anyagát a Vasi Szemle, illetve a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport elektronikus folyóirata, az E-nyelv Magazin jelenteti meg. A programot támogatta a Nemzeti Kulturális Alap. (*Manyszi*)

Katolikus középiskolák helyesírási versenye az Apor Vilmos Katolikus Főiskolán

2013. november 15-én rendezték meg az Apor Vilmos Katolikus Főiskolán a katolikus középiskolák VI. országos versenyt. A több mint fél évtizedes múlttra visszatekintő rendezvényre a korábbi

jóval több, összesen tizenkilenc intézmény küldte el két-két diákját. A versenyzőknek tollbamondást kellett írniuk, valamint százszavas *j-ly-os*, ill. egyéb típusú feladatokból összeállított feladatlapot kellett megoldaniuk. Amíg a diákok dolgoztak, kísérőtanáraik részére a könyvtárban dr. Pilecky Marcel tudományos rektorhelyettes, tanácskezelő egyetemi docens tartott nyelvészeti előadást. Miközben a dolgozatok javítása zajlott, a vendégek a II. János Pál Teremben a főiskola oktatói és hallgatói által előadott kulturális műsoron vettek részt.

A versenyt Punk Enikő, a kazincbarcikai Szalézi Szent Ferenc Gimnázium tanulója nyerte. Teljesítményét dicséri, hogy a versenyen az elmúlt évben is első helyezést ért el. Második lett Ágoston Marianna, a budapesti Szent Margit Gimnázium diákja, a harmadik helyen ketten osztoztak, Juhász Petra, ugyancsak a kazincbarcikai Szent Ferenc Gimnáziumból, valamint Mállits Tamás a székesfehérvári Ciszterci Szent István Gimnáziumból.

Az, hogy számos középiskola évről évre rendszeresen küld diákokat a rendezvényre, arra utal, hogy fontosnak tartják a helyesírást, és szívesen jönnek főiskolánkra. (*Gasparics Gyula*)

A 48. magyar nyelv hete programja

Az idei magyar nyelv hete házigazdája Vas megye volt. Április 16-án a szombathelyi megyeházán Puskás Tivadar polgármester és Kovács Ferenc közgyűlési elnök köszöntötte az eseményt, amelynek jelszava *Nyelv – táj – nyelv* volt, és szorosan kapcsolódott a Nyugat-magyarországi Egyetem Magyar Nyelvészeti Tanszékének, a nyelvjárás-kutatás egyik bázisának 50. születésnapjához. Juhász Judit, az ASZ elnöke „Nem féltetni kell, hanem sokkal jobban szeretni” (Nagy Gáspár) – avagy lehet-e éthosza a nyelvművelő mozgalomnak? címmel tartott bevezető előadást. A további előadók: Zimányi Árpád, Ozsváth Sándor, Vörös Ferenc voltak.

A magyar nyelv hetéhez kapcsolódó további rendezvények az országban: a bajai Eötvös József Főiskolán Fekete László bevezetőjével Balázs Géza (március 31.), ugyanott a III. Béla Gimnáziumban; Mezöberényben az Orlai Petrics Soma Kulturális Központban Balázs Géza (április 8.); a nagyváradai Partiumi Egyetemi Napokon és a temesvári kamaraszínházban Balázs Géza (április 10–11); a győri TIT Pannon Egyesületben Herman Ottórol Baksa Péter, az árulkodó nyelvi jelekről Balázs Géza (április 25.); a Magyar Nyelv Múzeumában Teremtő anyanyelv címmel szavalóverseny (április 28). (*Manyszi-infó*)

Implom József középiskolai helyesírási verseny, 2014.

A Kárpát-medence középiskolás diákjai számára 2014. február 27–március 1-jén 27. alkalommal rendezte meg a gyulai Erkel Ferenc Gimnázium az Implom József középiskolai helyesírási versenyt.

A rendezvény tudományos ülészakának első napján Wacha Imre nyugalmazott c. főiskolai docens tartott előadást *Pont,*

vesszőcske – A kiejtés és a helyesírás elszürkülése címmel. A második napon délelőtt *Kisebbségben magyarul* címmel Nagy Margit, a Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesületének munkatársa, *Családneveink hagyományörző írásmódja és a nyelvföldrajz* címmel Vörös Ferenc PhD főiskolai tanár adott elő. A délutáni programban Szabó Mihály Gizella, a dunaszerdahelyi Gramma Nyelvi Iroda munkatársa mutatta be az iroda tevékenységét. Az ülészakot Takács Edit, a Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó főszerkesztője zárta be a tollbamondás és a verseny feladatlapjának értékelésével.

A verseny három szekciójának első helyezettjei: Berente Kinga, az egri Szilágyi Erzsébet Gimnázium tanulója (tanára Csapó Erzsébet), Halmágyi Erika, a budapesti Puskás Tivadar szakközépiskola tanulója (tanára Szabó Miklós) és Ferenczi Zsuzsa, a szolnoki szakközépiskola diákja (tanára Molnár Ignác Mária).

A verseny első napján Szűcs Levente, a gimnázium igazgatója és Nagy L. János egyetemi tanár, a zsűri elnöke munkásságuk elismeréseként Implom József-díjat adott át Nagy Margitnak és Wacha Imrénnek. (*W. I.*)

Mizser Lajos (1940–2014)

Újabb kollégától, baráttól búcsúzott fájó szívvel 2014. április 4-én a Nyíregyházi Főiskola magyar nyelvészeti tanszéke. Szeretett tanárunktól, az emberségének tisztaságában szívünknek annyira kedves, széles körű tudásával, szorgalmával mindannyiunknak példát mutató kollégánktól: dr. Mizser Lajostól.

Mizser tanár úr érdeklődését egyetemi éveitől kezdve az uráli nyelvészet és a nyelvjárás-kutatás köthette le. 1970-től publikált rendszeresen; igen érdekes témákról: így az ifjúsági nyelvről, az iskolai ragadványnevekről, a nyelvhasználat, a nyelvművelés kérdéseiről. Ekkoriban már számos országos és megyei lap, többek között az *Édes Anyanyelvünk* kedvelt szerzője máig példászerű stílusban és szakszerűséggel megírt nyelvművelő cikkeivel. 1980-ban lett főiskolai oktató, a Bessenyei György Tanárképző Főiskola magyar nyelvészeti tanszékének adjunktusaként. Összességében több mint ezer tanulmánya, cikke jelent meg. 1989-ben szerzett kandidátusi címet.

Természetes, szívből jövő közvetlensége, segítőkészsége, mindig derűs, vidám életszemlélete miatt nemcsak kollégái, hanem tanítványai is őszintén szerették. Szívesen jártak az óráira, számos hallgató választotta szakdolgozata témavezetőjének. 2007-ben vonult nyugdíjba, de – amíg egészsége engedte – nyugdíjaként is töretlen munkakedvvel, aktívan dolgozott. Jelenléte mindig örömet szerzett, derűsebbé, fényesebbé tette napjainkat. Ezután emléke fog ragyogni nekünk és sokaknak. (*Pethő József, Nyíregyházi Főiskola, Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet*)

A 2014. évi, 49. versenyen Kazinczy-érmet nyert tanulók (Győr, 2014. április 27.)

Gimnázium: Eöry Viktória (Batthyány Kázmér G., Szigetszentmiklós), Hack Dóra (Mezőberényi Petőfi Sándor Evangélikus G.), Kröhnung-Székely Károly Máté (Ciszterci Rend Nagy Lajos G., Pécs), Kurely László (Ady Endre G., Debrecen), L. Nagy Attila (Révai Miklós G., Győr), Lukács Dániel (Apáczai Csere János Elméleti Liceum, Kolozsvár), Mátyás Noémi (Mikes Kelemen Elméleti Liceum, Sepsiszentgyörgy), Miller Dávid Zoltán (Csík Ferenc G., Bp.), Sikó Koppány Sebestyén (Horváth Mihály G., Szentes), Varjas Báborka (Szegedi Tömörkény István G.), Banicz Fanni (Soproni Széchenyi István G.), Béni Kincső (Budai Középiskola, Bp.), Czikkely Hanga (Békéscsabai Andrassy G.), Dudás György (Kodály Zoltán Magyar Művelődési Központ, Topolya), Kovács András (Baár-Madas Református G., Bp.), Kozma Krisztián (Berzsenyi Dániel G., Marcali), Mossóczy Katinka Zsófia (Ward Mária G., Eger), Rakonczai Kitti (Németh László G., Hódmezővásárhely), Rudisch Ferenc (Szegedi Radnóti Miklós Kísérleti G.), Schmidt Beáta (Magyarországi Németek ÁMK, Baja)

Kazinczy-érmet nyert szakképző iskolai tanulók

Baranyi Ádám (Ferenczi Sándor Egészségügyi Sz., Miskolc), Berényi Norbert István (Teleki Blanka Sz., Mezőtúr), Bollók Máté Bence (Neumann János Középiskola, Eger), Burai László Márk (Miskolci Kandó Kálmán Sz.), Földi Tamás (Szegedi Gábor Dénes Sz.), Furtner Nikolett (Salgótarjáni Táncsics Mihály Sz.), Kelemen Viktor (Puskás Tivadar Távközlési Technikum, Bp.), Major Fruzsina (Széchenyi István Sz., Nyíregyháza), Orsós Szilvia (Kökönösi Sz., Komló), Peres Kira (Szegedi Vedres István Sz.), Rendek Fanni (Raoul Wallenberg Sz., Bp.), Répási Gábor (Puskás Tivadar Távközlési Technikum, Bp.), Szabó Sára (Nemes Nagy Ágnes Műv. Sz., Bp.), Tekler Edina (Baross Gábor Sz., Győr), Vincler Doroti Laura (Kecskeméti Kodály Zoltán Sz.)

Kazinczy-díj, 2014.

Batári Antal

Batári Antal, az egri Dobó István Gimnázium tanára a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen szerzett magyar-országi szakos középiskolai tanári diplomát 1979-ben. Először az egri Katonai Kollégiumban kapott nevelőtanári állást, majd a Dobó István Gimnáziumban alkalmazták, azóta is ez a munkahelye. Mindenekelőtt, a szó legnemesebb értelmében: tanár. Csendes, visszafogott stílusa, embersége, empátiája hamar népszerűvé tette tanítványai és a szülők körében. Kezdetől fogva folyamatosan osztályfőnök. Korán megmutatkozott az a rendkívüli képessége, hogy diákjait motiválni tudja nemcsak a magyar nyelvi és irodalmi versenyekre való felkészülésre, hanem a magyar nyelv iránti szeretetre, az igényes nyelvhasználatra, az olvasás szeretetére is. 2013-ban a Bonis Bona – A Nemzet Tehetségeiért díj kiváló felkészítő tanár fokozatát kapta. 2000 óta vesz részt előadók-

ként, majd 2002-től táborvezetőként a győri Kazinczy anyanyelvi táborban.

Pásztor Sándorné

A balassagyarmati Balassi Bálint Gimnázium magyar-ének-zene szakos tanára. Szakkörvezetőként több mint másfél évtizede kapcsolódott be a nyelv- és művelődési mozgalmakba, kezdetben a helyi, Szondi Györgyről elnevezett szakképző iskola Lőrincze-körét irányította, majd átkerülve mostani iskolájába, megszervezte – Kodály Zoltánról elnevezett – beszédművelő körét. Példás szaktanári munkája mellett énekkart és színjátszó kört vezet, szervezője az iskolai anyanyelvi és népdaléneklő versenyeknek meg a Balassi-napoknak. Tagja a Mikszáth Társaságnak és az Irodalomtörténeti Társaságnak, utóbbiban a megyei csoport vezetője. Tanulmánykötete jelent meg Mikszáth és „Görbeország” címmel, gyakran tart irodalmi előadásokat.

Végsoné Fazekas Aranka

A sátoraljaújhelyi Kazinczy Ferenc Általános Iskola Jókai Mór Tagintézmények magyartanára. Közel húsz éve alapította meg beszédművelő körét. Felkészültségét nagyszerűen kamatoztatja az általános iskolások balatonboglári Péchy Blanka-táborában, résztvevője a beszédművelő szakkörök tanári öntovábbképző táborának. Előadásaival fontos ismeretterjesztő munkát végez; sok időt és rengeteg energiát áldoz a szomszédos országok magyarságával való kapcsolattartásra. Példamutató lelkesedéssel és elkötelezettséggel, igazi lokálpatriótaként szolgálja városát, fontosnak tartja a hagyományos értékek megőrzését, továbbadását. Foglyatlan energiával vigyázza anyanyelvünket, nemzeti kultúránk szellemi kincseit.

Péchy Blanka-díj

Hevérné Tácsik Klára

A balassagyarmati Szondi György Szakközépiskola magyartanára. Tizenöt éve lankadatlan lelkesedéssel vezeti iskolája beszédművelő körét. Diákjaival rendszeresen tartotta a kapcsolatot a Magyar Rádió Beszélni nehéz! című műsorával, majd az utóbbi években a Magyar Katolikus Rádió Szórol – szóval elnevezésű adáSORozatával is. A hagyományok ápolását, az erkölcsi értékek megőrzését rendkívül fontosnak tartja; beszédében örzi az ízes palóc tájszólást; tanári munkájában, ismeretterjesztő előadásaiban a tájnyelv fontosságára hívja fel a figyelmet, szoros kapcsolatot alakított ki Herencsényi és Cserhátsurány hagyományörzőivel.

Dr. Kissné Németh Éva

A mosonmagyaróvári Hunyadi Mátyás Szakközépiskola magyartanára. Növendékei minden évben ott vannak és eredményesen szerepelnek a Szép magyar beszéd verseny országos döntőjén; megyéjének egyik legkiválóbb felkészítő tanára, ezért okkal érdemelte ki a Z. Szabó Lászlóról elnevezett emlékérmét. Évek óta nagy lelkesedéssel vesz részt a Győr-Ménfőcsanak Megyei Pedagógiai Intézet által szervezett Kazinczy-versenyek bírálóbizottságában, tanácsaival, szakértelmével segíti a zsűri munkáját, támogatja az országos döntőbe jutott tanulók felkészülését. Megszervezte a beszédművelő körök vezetőinek mosonmagyaróvári táborát.

Kiadványok

A 12 legszebb magyar vers. (Finnugor nyelveken.) Red.: Puszta János. NH – Collegium Fenno-Ugricum, Badacsonytomaj, 2012.

Balassa József: A nyelvek élete. A nagyközönség számára. Tinta Könyvkiadó, 2014. (Az 1938-as kiadás reprintje.)

Balázs Sándor: Hungaropessimizmus. Kriterion, Kolozsvár, 2013.

Balogh Andrea – Magyarai Sára: Nyelvi szintfelmérő tesztgyűjtemény. Aegis, Temesvár, 2010.

Borbás Gabriella Dóra: A Biblia mint kommunikációs olvasókönyv. Vince Kiadó, Budapest, 2013.

Grétsy László: Anyanyelvi séták. Szavaink, neveink és szólásaink születése, életútja, titkokkal teli világa. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2014.

Herring, Jonathan: Hogyan győzzünk meg másokat az igazunkról? Scholar, Budapest, 2013.

Kicsi Sándor András: Kihalt nyelvek, eltűnt népek. 100 nyelv halála. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2013.

Kiss Gábor szerk.: Kis magyar tájszótár. 5800 népies és tájnyelvi szó magyarázata. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2014.

Kósa András: Tudós tanárok – tanár tudósok. A szöveget gondozta: Jáki László. Oktatókutatási és Fejlesztési Intézet, Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, é. n.

Nyelvben a világ. Tanulmányok Ladányi Mária tiszteletére. Szerk.: Havas Ferenc, Horváth Katalin, Kugler Nóra, Vladár Zsuzsa. Tinta, Budapest, 2014.

Pletl Rita: Kulturális mintázatok a tizenévesek szövegműveiben. Ábel Kiadó, Kolozsvár, 2014.

Rácz János: Gyógyhatású növények. 250 gyógynövény leírása, nevének magyarázata és gyógyhatásának ismertetése. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2014.

Az Édes Anyanyelvünk új és régi számai folyamatosan kaphatók: Polihisztor Könyvesbolt, 1053 Bp., Múzeum krt. 17. www.polihisztoroknyv.hu, Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda, 1148 Bp., Őrs vezér tere 11. fszt. 1. www.e-nyelv.hu, A Magyar Nyelv Múzeuma, 3980 Sátoraljaújhely-Széphalom.

Kiemelt hírlapárusok, ahol lapunk biztosan kapható: 1052 Bp., Városház u. 3–5., 1062 Bp., Nyugati tér aluljáró, 2146 Mogyoród, Erdőszél u. 2/a, 6000 Kecskemét, Kodály tér 9., 6722 Szeged, Kárász-Dugonics tér 1., 3500 Miskolc, Tiszai pu. csarnok, 3200 Gyöngyös, Péter Kiss Szaléz u. 22., 7600 Pécs, Indóház tér, 7400 Kaposvár, Berzsenyi u. 1–3., Kaposvár Pláza, 8800 Nagykanizsa, Fő út 1., 9400 Sopron, Széchenyi tér, 9700 Szombathely, MÁV-csarnok, 8200 Veszprém, Kossuth u. 1., 4026 Debrecen, Péterfia u. 18., 5000 Szolnok, Rozgonyi u. 1.

A lapunkba szánt cikkeket a továbbiakban Hujber Szabolcs szerkesztőségi titkárnak küldjék: ea.szerkesztoseg@gmail.com. Szerkesztőségi fogadóóra: szerda 15.00–16.00 (Petőfi Irodalmi Múzeum). A Hírek – tudósítások rovatba szánt információkat a megjelenés előtti 40. napig várjuk a balazsge@due.hu címen.

Mindenekelőtt az ez évi 1. számunkban közölt rejtvények megfejtését adjuk közre.

I. Mondáscifrázó. 1. Alkalom szüli a tolvajt. 2. Jóból is megárt a sok. 3. Ki mint vet, úgy arat.

II. Emlékezzünk Petőfire! Ügyes megfejtőink több mellék-megfejtést is találtak. Az adott meghatározásoknak megfelelőket természetesen szintén elfogadtuk. 1. A bújdosó – A hazáról. (A bújdosó helyett A vándorlegény, valamint A csavargó verscímet is elfogadtuk.) 2. E gazdag úr – A borivó. (De jó a Furfangos borivó megoldás is.) 3. A király esküje – Remény. (Itt a Remény helyett a Fölösleges aggalom verscímet is elfogadtuk.) 4. A szél – Ebéd után. 5. Az örült – Csal. 6. Esik, esik, esik – Éjjel. (Az Éjjel helyett az Éj van verscím is megfelelő.) 7. A farkasok dala – A hegyek közt. 8. Örök bú – Ivás közben. (Ez utóbbi helyett a Multság közben címet is megfelelőnek ítéltük.) 9. A honvéd – A nép nevében. (Az első cím helyett ezt is elfogadtuk: A huszár.) 10. Erdő szélén – Eszmélet nélkül. (Az első cím helyett az Erdőben, a második helyett pedig a Félálomban verscímet is elfogadhatónak ítéltük.)

III. Melyik az a két szó? A feladvány jellegéből következően itt is akadtak egyéb megoldások is. A jóknak itt is zöld utat adtunk. 1. Parafa, parafál. (De jó ez is: Paktumot parafál.) 2. Alias (latin nemzetközi szó: 'más néven'), aljas. (Bár már határeset, elfogadtuk ezt is: Csaló csávó.) 3. Rakett, rekedt. 4. Acapulco, katapult. 5. Blöd, pléd. (De szellemesnek találtuk, s ezért elfogadtuk ezt is: Dőre daróc.) 6. Ementáli, torontáli. (Ebbe több megfejtőnek beletörött a bicskája, részben azért, mert nem figyeltek fel arra, hogy a keresett fegyvernévhez a szópárok tagjait betűrend szerint kell figyelembe venni.) 7. Lakmé (Delibes operája), lakmusz. 8. Limpopo, popó. (A Limpopo folyónévre, amely a megoldás kulcsa, többen nem akadtak rá.) 9. Uniformis, unikornis. (Határesetként elfogadtuk ezt is: Zoo, zubbony.) 10. Madám, makadám.

IV. Szójátékos csattanó. Mert ki akarom fordítani a földet a sarkából.

Azok közül a megfejtőink közül, akik megoldásaikkal elérték a megkívánt 60 pontot, a Tinta Könyvkiadó jóvoltából a következők nyerték meg Wacha Imre Nem csak szóból ért az ember című kötetét: Balog Lajos, Kiskunhalas, Liget. u. 3. (6400); Danka Margit, Budapest, Lánchíd u. 23. I. 1. (1013); Medgyesi Tamás, Miskolc, Szentpéteri kapu 18. I. 4. (3526); Miklós Józsefné, Komárom, Babits M. u. 17. (2900); N. Kékesi Katalin, Markaz, Tánácsics út 14/a (3262); Oláhné Tóth Judit, Békéscsaba, Wlassich sétány 25. 4/28. (5600); Szöcsné Antal Irén, Szentistván, Fazekas u. 15. (3418); Tóth Anikó, Szerbia, Temerin, Bosanska 62. (21235); Varga Majóka, Miskolc-Hejőcsaba, Világ u. 8. (3508); Wagner Alfréd, Budapest, Attila u. 150. (1047). A nyerteseknek szívből gratulálunk!

A Pontozó új feladatai

I. Oda-vissza! A 14 meghatározásra olyan három-, négy- vagy ötbetűs, illetve betűjegyes szavakkal kell válaszolni, amelyek oda- és visszafelé olvasva azonosak, természetesen a két betűjegyűből álló betűk elemeinek megcserélése nélkül. Ha olvasóink megfejtése helyes, akkor a szavak második betűiből, azaz betűjegyeiből fölülről lefelé egy 200 éve született magyar író nevét olvashatják össze. A meghatározásokra adott minden helyes megfejtésért 1 pont jár, az író nevének megtalálásáért azonban még további 5 pontot lehet szerezni, azaz a telitalálatos megfejtés 19 pontot ér.

1. Dunántúli helység (2862)
2. Talál
3. Ez a másik
4. Kockázttatott pénzösszeg
5. Gyakori női név
6. Sok ilyen fürdő van hazánkban
7. Nálunk is élő népcsoport

8. Orom
9. Északkeleti helységünk (3794)
10. Oszmán tiszt
11. Becézett férfinév
12. Versenyszánkó
13. Poharazni
14. Férfinév

II. Rejtőzködő fővárosok. Minden adott meghatározásra egy olyan egyszerű vagy összetett szóval kell felelni, amelyben intarziászerűen egy-egy – nem csupán európai – főváros neve is ott rejtőzik a szó közepén vagy végén. Segítségül eláruljuk: a meghatározások megfejtései abcérendben követik egymást. Minden főváros nevéért 2 pontot lehet szerezni, a telitalálatos megfejtés tehát 20 pontot ér.

1. A matematikában a legelemibb egyenlőségek elnevezése, összetett magyar szóval
2. Gyakori gyümölcsünkéből préselt rostos ital
3. Bárány, báránybőr süveg vagy bekecs régies neve
4. A csalogány korábbi, görög-latin nevének régies alakja
5. Prózái, a mindennapokra jellemző
6. Bizonyos emlős állatokra jellemző téli álom idegen neve
7. Főleg nyersen fogyasztott tengeri kagylófaj
8. Könnyen becsapható személy, balek, becézett férfinévvel kezdődő összetett szóval
9. Valamely betegségre jellemző tünetek idegen szóval megjelölt együttese
10. A sakál neve A dzsungel könyvében

III. Nyolcszor nyolc. Ha nyár, akkor Balaton! Ez a témája rejtvényünknek. Olvasóink a meghatározásokra adott helyes válaszok beírása után a háló bal felső sarkától a jobb alsó sarkig található betűket összeolvastva tavunk egyik gyakori jelzőjére bukkanhatnak. Ha átrendezik a sorokat, akkor ugyanebben az átlóban egy balatoni sporteszköz nevét olvashatják össze. A meghatározásokra adott megfejtésekért 1-1 pont jár, az említett átlóból kiolvasható két szó beküldéséért pedig 4-4. A teljes megfejtés együttes értéke tehát 16 pont.

1. A Sarkokon védekezni kell ez ellen
2. Halk beszéd
3. Bizonyos kultúrcikkeket előállító intézmény
4. Városi jármű
5. Bámulat
6. Valakihez feltűnően hasonló személy
7. Női piperecikk
8. Építményt felújító

IV. Szójátékos csattanó. Olvasóinknak megfejtésül a Tanév végi mosoly című, túloldali rejtvény csattanóját kell beküldeniük. A helyes megfejtésért 25 pont jár.

Az e számunkban közzétett rejtvények együttes értéke 80 pont, de már 60 pont is elég ahhoz, hogy annak megszerzője részt vehessen a sorsolásban, és egy értékes könyvet nyerhessen. A feladványok megoldását **2014. szeptember 15-éig** küldhetik el címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, Budapest, Károlyi u. 16. (1053), vagy a rovat vezetőjének e-mail-címére: gretsyl@t-online.hu.

Minden megfejtőnek jó nyaralást és sikeres megfejtést kívánunk a rejtvények készítői:

Gerley Imre (II.), Láng Miklós (I., III.), Schmidt János (IV.)

Szójátékos csattanó

Új szavak, kifejezések
(80.)

HAJDAN, EGYKOR	1	NŐI NÉV	MÉTER	MENY- ASSZONY	TANÉV VÉGI MOSOLY – Mi ütött beléd, fiam?! Miért tetted a földrajz- könyvedet a serpenyőbe? – kérdezi az apa. (A gyerek választát az ábra számozott soraiban rejtettük el.)
RÓMAI 5-ÖS		FÖLDRE ROSKADÓ	2		
CSEH TRAKTOR- MÁRKA					
ÓKORI HÁRMAS FOGAT					
PRÉMEK RÉMEI				HATÁRO- ZATLAN NÉVELŐ	
FRANCIA AUTÓJEL					
PANDÚR		... CULPA; AZ ÉN VÉTKEM, LATINUL	E		
NYUGAT, RÓVIDÍTVE					
SZÉKES- EGYHÁZ					
A TÁRGY RAGJA	HÁZÓRZÓ ÁLLAT				
SZABÓ ISTVÁN RENDEZTE FILM	BATYU- BÁL				
TE MEG EN					
KASZÁR- NYA		FELVIDÉKI HELYSÉG			
UTER, RÓVIDÍTVE					
NEVTELEN					
AZ ALBÁN FŐVÁROS LAKOSA					
MŰVÉSZI TESTKÉP					
NORVÉG AUTÓK JELZÉSE	FESZES MUSZKLI!				
AZONOS BETŰK	PIACON KINÁLÓ				
A MI VIDE- KÖNKÖN		AZERBAJ- DZSÁN NOB-JELE			
MESEVÉGI FŐVÁRO- SUNK RÉSZE		SAJTIFÉLE			
MUNKÁT IRÁNYÍT A RÉGÉSZ					
BORÍ- TÉKRA IS ÍRJUK EGYE!					
GYEREK- MŰSOR VAKÁCIÓ VÉGE!					

Nem szótározott szavak tárháza

agydugó – fülhallgató. Másik neve: *fülbe- való*.

agyféket kap – leblokkol, nem tudja, mit kell tenni

csingoli – nem egészen tiszta ügy; humbug (Zala, Vas), pl. zsebszerződés (Magyar Nemzet, 2014. márc. 1.)

csokiszökökút – olvasztott csokoládét bu- gyogtató készülék

csopibuli – a *csoportbuli* rövidítése

Debi – Debrecen rövidített neve (elég sze- rencsétlen, mert rögtön a *debil*, azaz 'gyenge- elméjű' szót juttatja eszünkbe)

fapados kölcsön – alacsony kamatú kölcsön (reklámban). (A *fapados* szócsalád új tagja.)

fött város – főváros (tréfásan); vidéken mondják Pestre

fülbevaló l. *agydugó*

garatbarát – pálinka ízének minősítésére használt kifejezés

gépezik – számítógépezik; számítógéppel dolgozik, játszik

halotthamvasztó – a *krematórium* magyarul (felirat Körmend után)

kézműves kerékpár – kisvállalkozásban (manufaktúrában) gyártott kerékpár. (A diva- tos *kézműves* szócsalád új tagja.)

kulturális invázió – más kultúrájú népek be- vándorlása. Pl. „*Kulturális invázióról* beszél- nek...” (Magyar Nemzet, 2014. jan. 11.)

lágybéles – palacsinta (Lozsád)

naptüsszentő – olyan ember, aki a napba néz, s ekkor tüsszent

nyakasztó – nyakba akasztható kis táska, igazolványtók

nyamiburger – egyéni ötlet alapján készí- tett, de a reklámokba is bekerült szendvics

réz-fa-üveg filozófia – a pálinkakészítés filo- zófiája (a pálinka három anyaggal érintkezik: főzőskor rézzel, érleléskor fával, tároláskor üveggel)

szelfizik – önportrét, bemutatkozó fotót ké- szít (az internetre). Pl. „Miklós pedig vígan *szelfizik* a vitézekkel” (Heti Válasz, 2014. ápr. 17.)

szivarpálinka – ebéd utáni szivarozás mel- lett fogyasztott pálinka (a készülő Pálinka- különlegességek könyvből)

szlömösödés – nyomornegyeddé válás (Ma- gyar Nemzet, 2014. febr. 22.)

vajalja – sült vaj (magyarkezelt sajátos- ság)

A rovat 1998–2010. közötti, mintegy ezer szónyi anyagát tartalmazza a Jelentés a magyar nyelvről. Új szavak, kifejezések (szerk.: Balázs Géza) című kötet; megrendelhető: iroda@e-nyelv.hu. Új szavakat ajánlhat/közvétehet itt is: www.szomagyarito.hu.

B. G.
balazsge@due.hu

Scarlett Johansson a velencei filmfesztiválon

Scarlett Johansson amerikai színésznő is részt vett az Under the Skin című filmje bemutatóján a 70. Velencei Nemzetközi Filmfesztiválon. A Johansson emberbőrbe bújt hűsevő alienként felvonultató Jonathan Glazer-film és Alex Gibney rendező Lance Armstrongról forgatott dokumentumfilmje is bemutatkozott a fesztiválon. Glazer alkotása meglehetősen langyos fogadtatásra lett. / GETTY IMAGES

Az alien, ez a latin eredetű angol szó magyarul *idegen, külföldi*. Korábban egy filmcímben is felbukkant: *Alien – A nyolcadik utas a halál*. Miért nem használhatunk helyette egy magyar nyelvű képaláírásban magyar szót? Például ezt: *földönkívüli*.

tájékoztatóján ugyan azt nem szögezte le, hogy mindenképpen külföldi tréner veszi majd át a csapatot, viszont a megfogalmazott kritériumok alapján nem tud olyan magyar tréner, aki a kívánalmaknak maradéktalanul megfelel – biztosnak tűnik, hogy külföldi kézbe, ráadásul egy „nagy hal” kezébe kerül a marsallbot.

Sajnos, az is „biztosnak tűnik”, hogy a halnak nincs keze, még átvitt értelemben sem. Így aztán nem is kaphatta meg a marsallbotot. A szövegkörnyezet feléleszti a megfakult nyelvi kép eredeti értelmét, s már itt is van a képzavar.

A szakmai konferenciák sorát az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészet-történeti Intézete, Budapest Főváros Levéltára, a BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszéke, a Forster Központ Építészeti Múzeuma és a Hild-Ybl Alapítvány közös programja nyitja, majd az Ybl Egyesület konferenciája zárja, amelyen Hild Józsefről, Steindl Imréről, Schulek Frigyesről és Lehner Ödönről is megemlékeznek. Az idén át-

A nagy építésről való méltó megemlékezéshez az is hozzátartozna, hogy a nevét helyesen írják: *Lechner*.

Highline az egri vár másának romjai között Pilisborosjenőn

Kerekes Bence slacker egyensúlyoz egy kifeszített hevederen az egri vár másának romjai között. A Pilisborosjenőn díszletként felépített várban forgatták 1968-ban az Egri csillagok című filmet Várkonyi Zoltán rendezésében. FOTÓ: MTU/MOHAI BALÁZS

Highline és *slacker*: hát ezek meg mik? Úgy látszik, már ahhoz is angol szótár kell, hogy magyar újságot olvassunk. A világhálón persze megtudható, hogy a *highline* egy új extrém sportnak a neve, magyarul talán *kötélakrobatika*. Hogy miben különbözik a hagyományos *kötéltánc*tól, nem derült ki. A *slacker* a szótár szerint *lomha, tunya ember, naplopó*. Itt viszont az a sportoló, aki a *highline* nevű sportot űzi. Magyarul *kötélakrobata* vagy *egyensúlyozóművész*. De ki veszi magának a fáradságot, hogy ezekkel a hosszú szavakkal bajlódjon, amikor itt vannak a két-két szótagos angol megjelölések. Szédítő perspektíva!

Baloghtól egyébként tegnap a parlament folyosóján azt kérdezte az Index munkatársa, mi a véleménye a nők elleni világnapról. A volt fideszes képviselő válasz az volt: „nem tudok mit mondani.”

Természetesen nem a *nők elleni*, hanem a *nők bántalmazása* elleni világnapról volt szó. A legfontosabb tehát kimaradt a hírből. Erről én sem tudok mit mondani...

ÁPRILIS ELSEJÉN 6,5 %-AL CSÖKKEN A GÁZ ÁRA 2. oldal

City

VÁR

AZ ELSŐ KERÜLET LAPJA

EXLUZÍV

Fantasztikus érzés, amikor látod, hogy az, aki az IFI parkban az első sorban tombolt a koncertjeiden, ma nagymamaként is ott van és a gyerekeivel, adott esetben unokáival együtt éneklí azt a dalt, amit több évi-

Budapest, 2014. február INGYENES!

Az *EXLUZÍV* közönséges, figyelmetlenségből eredő sajtóhiba *exkluzív* (kizárólagos) helyett. De ami a fejlécen olvasható, az már valódi helyesírási hiba. A lap készítői, úgy látszik, nem ismerik azt a szabályt, hogy a toldalék hasonult kezdőhangját, illetve betűjét is fel kell tüntetni a rövidítés után: *%-kal*.

A példákat gyűjtötte és kommentálta: **K. G.**